

Олександр Корж

КОЛОМИЙКА

Натерпілася я лиха у фільварку в ляха;
Ті військові стали часто завертати з шляху ...

Я, жахаючись, ховалась — знала, що улани ...
Разом чуло серце, — хочу у віконце глянуть;

Подивилась, стрепенулась — і забула горе:
Не беретки, а шоломи — на шоломах зорі.

— Дай же, пане, в що одітись: на порозі гості!
Тільки пана — пошукати: тупу - туп по мості...

Там за лісом, на болоті, він бодай спіткнувся!
Застидалась: я в старинці ... командир всміхнувся;

Застидалась я, що боса, та й почервоніла,
А товариш взяв за руку: — Знаю, що терпіла...

Не журися, люба сестро, позабудеш лати ...
Ой, не знала я у наймах ще такого свята!

Добрі люди іздалека та прийшли з привітом, —
Враз відчула, що позбулась я тяжкого гніту.

— Чом не вміла володіти палахом я, любі ... —
Сльози канули у мене на катранець грубий.

Та вдяглася в лепські строї я другої днини.
Строї ті бо не матірні — з кращої тканини ...

Ще й на шию почепила галстучок червоний.
Хай же пані що завгодно думає про мене, —

А свою я думку знаю: за наруги й болі
Ляха - пана до фільварку не пушу ніколи!

Огульці, 1939 р.

С. Розін, Б. Шайн

Й. В. СТАЛІН У ХАРКОВІ

(За матеріалами Державного історичного архіву УРСР)

«В період 1918 — 1920 років товариш Сталін був, мабуть, чи не єдиною людиною, яку Центральний комітет кидав з одного бойового фронту на другий, вибираючи найнебезпечніші, найстрашніші для революції місця. Там, де було відносно спокійно і гаразд, де ми мали успіхи, там не було видно Сталіна. Але там, де в силу цілого ряду причин тріщали червоні армії, де контрреволюційні сили, розвиваючи свої успіхи, загрожували самому існуванню радянської влади, де замішання і паніка могли кожної хвилини перетворитися в безпомічність, катастрофу, — там з'являвся товариш Сталін. Він не спав ночей, він організовував, він брав у свої тверді руки керівництво, він ламав, був нещадний і — створював перелом, оздоровляв обстановку»¹.

Восени 1919 року найстрашнішим і найнебезпечнішим для революції був фронт боротьби з Денікіним — Південний фронт.

Споряджені і озброєні англо-французьким імперіалізмом відбірні частини армій Денікіна швидко просувалися вперед. Вони захопили Північний Кавказ, Донбас, всю Україну; вони захопили Курськ, Орел, просунулись до Тули і прямували на Москву. Становище Соціалістичної республіки було винятково критичним, смертельна небезпека загрожувала Радянській владі. Треба було негайно створити перелам, запобігти катастрофи, ліквідувати її на цьому найстрашнішому і найнебезпечнішому фронті. Треба було перестроїти ряди, зібрати сили, організувати міцний бойовий кулак і завдати рішучого вдару арміям Денікіна, перейти в наступ і знищити найнебезпечнішу контрреволюційну силу.

Для виконання цього трудного бойового завдання ЦК партії відряджає товариша Сталіна, призначеного членом Реввійськради Південного фронту.

Ознайомившись з становищем на фронті, з кадрами, з планами наступу, товариш Сталін береться за виконання поставленого завдання.

Він викриває зрадницький план Троцького про завдання головного удару Денікіну лівим флангом від Царицина на Новоросійськ через донські степа «... по лінії, по якій може й зручно літати нашим авіаторам, але вже зовсім неможливо буде бродити нашій піхоті і артилерії» (Сталін)².

Товариш Сталін пропонує свій план наступу і спрямування головного

¹ К. Є. Ворошилов — „Сталін і Червона Армія“. Партвидав ЦК КП(б)У. 1938. Ст. 4.

² Там же. Ст 22.

удару Денікіну через Харків — Донбас — Ростов, — через промислові центри в районі розгалуженої сіті залізниць, через робітничі центри — в оточенні дружньому і симпатизуючому владі Рад.

Товариш Сталін очищає штаб Червоної Армії від насаджених Троцьким зрадників, старих воєнспеців, що часто зраджували нашу армію; він усуває із армії людей нездібних створити перелам на фронті, він підбирає кадри випробуваних більшовиків і відряджає їх для зміцнення Червоної Армії. В Червону Армію впливаються тисячі комуністів і робітників Пітера, Москви, Іваново-Вознесенська та інших центрів, що цілковито перетворили наші частини. Наперекір Троцькому, під керівництвом товариша Сталіна, приказом від 11 листопада (ст. ст.) 1919 р. утворюється Перша Кінна армія, що відіграла історичну роль в перемогах Червоної Армії на всіх фронтах громадянської війни.

Стратегічний план і заходи товариша Сталіна щодо розгрому армій Денікіна здобувають цілковиту ухвалу В. І. Леніна. Здійснення цього плану і керівництво товариша Сталіна утворюють в небувало швидкий час потрібний перелам і перемоги. Денікіну завдається рішучий, непоправний удар.

Історія розгрому армій Денікіна за планом і під керівництвом товариша Сталіна являється чудовою сторінкою в історії боротьби за соціалізм, в історії нашої славної Червоної Армії, чудовим зразком революційної військової стратегії й тактики.

12 грудня 1919 року Червона Армія зайняла Харків і продовжувала свій дальший наступ на Донбас, Північний Кавказ, на Одесу і Крим. Через деякий час в Харків, що став столицею України, разом з Реввійськрадою Південного фронту (реорганізованої 9-ї 1920 р. в Реввійськграду Південно-Західного фронту) прибув товариш Сталін.

Час перебування товариша Сталіна в Харкові пов'язаний з низкою найважливіших етапів і подій в історії громадянської війни, в справі соціалістичного будівництва на Україні.

ЗДІЙСНЕННЯ ПЛАНУ РОЗГРОМУ ДЕНІКІНА

Здобувши Харків, Червона Армія продовжувала свій дальший наступ вперед. Але в справі розгрому Денікіна малося ще багато завдань величезної важливості, складності.

В чудовій статті «До воєнного становища на Півдні», що її написав товариш Сталін 26 грудня 1919 року в місті Серпухові, подається глибокий аналіз попередніх підсумків боротьби з Денікіним і накреслення дальших завдань щодо остаточного розгрому його армій. З великою глибиною, ясністю і простотою, пояснюючи причини поразки Денікіна, товариш Сталін зауважує:

«Провал контрреволюції на цей раз був до того несподіваний і раптовий, що переможці імперіалістичної Німеччини, старі вояки Антанти, змушені були оголосити привселюдно: «більшовизм не можна перемогти силою зброї». А розгубленість факірів імперіалізму дійшла до того, що вони, втративши здатність відкрити дійсні причини поразки контрреволюції, почали порівнювати Росію то з «сипучими пісками», куди неминуче мусить провалитися «най-

кращий полководець», то з «неосяжною пустинею», де обов'язково уготована смерть будьякому «найкращому військові»¹.

Перемога над кращими відбірними частинами денікінських армій, здобута завдяки керівництву і геніальному плану товариша Сталіна, була справді такою швидкою, нищівною і ґрунтовною, такою несподіваною для контрреволюції, що її ладні були пояснювати чим завгодно.

Восени 1919 року командував добровольчої армії генерал Май - Маєвський штаб якого містився у Харкові, обіцяв «що він має бути у Москві з своїм військом не пізніше грудня, на різдво 1919 року».

А проте, саме в цей час, під кінець грудня найкращі частини добровольчої армії були розгромлені, самого генерала і його штабу давно вже не було в Харкові, добровольчу армію було вже викинуто за межі Донбасу, а Червоні частини наближалися до Таганрогу.

Перемога була справді небувалою. Вона становила виключну сторінку в військовій історії.

Швидкість просування Червоної Армії, трофеї боїв були величезні. Кожен день повідомлялось про нові тисячі полонених, про розгрома відбірних частин, про масу провіанту, амуніції, озброєння і спорядження взятих в боях Червоною Армією.

В одному грудневому оперативному зведенні, де підводились підсумки просування частин Червоної Армії в харківському напрямі, повідомлялось, що Червоною Армією пройдено 250 верст, узято 5289 полонених солдат і 70 офіцерів, 4 бронепоезди, 5 бронеавтомобілів, 52 гармати, 190 кулеметів, 2.530 гвинтівок, 13.200 снарядів, 42.000 патронів, 100 паровозів, 6.161 вагон, 150 похідних кухонь, 15.000 пудів хліба, 500.000 пудів цукру, 13.000 пудів солі, 50.000 пудів вугілля і коксу, 60.000 пудів різних горючих матеріалів і т. д.².

Значна кількість із захопленого спорядження і амуніції були англо-французького походження. В подальшому зведенні повідомлялося, що цілком взяті в полон 3-й Корніловський і 145 Новочеркаський полки, захоплено штаб Мамонтова з усім секретним листуванням, що Червоною Армією відбито цілі транспорти спорядження і амуніції. Надходили також все нові і нові повідомлення про захоплені трофеї. Під час здобуття Харкова, на ст. Мерефі Червоною Армією, серед іншого спорядження, було захоплено 5.000 ящиків французьких касок, 385.000 боклажок, 3.000 солдатських лопат, 400 ящиків гвинтівочних обойм, 190.000 патронів, 1250 ручних гранат, 2000 хімічних снарядів, та 4000 снарядів різних калібрів, 14 паровозів, 52 вагони і т. інше. На ст. Основі взято було 20 паровозів і 1500 вагонів.

При наступі на Донбас — ті ж самі картини.

24 грудня 1919 р. в «Известиях» Харьковского Ревкома, № 8, опубліковано було таке повідомлення: «За останніми відомостями, одержаними від члена Реввійськради Н-ської армії тов. Орджонікідзе, в районі станції Лисичанськ — Лоскутівка, північніше Бахмута, кіннотою т. Будьонного розбито на голову 20 полків під загальним командуванням Мамонтова, Шкуро, ген.

¹ „Правда“, № 293, 28-XI 1919 р. Переклад за збірником: Й. Сталін — „Статті і промови про Україну“, Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 78.

² „Известия“ Харьк. военно-рев. комитета, № 8, 1919 г.

улагая і ген. Чеснокова. «Порубано більш 1000 козаків, в тому числі генерала Чеснокова і багато офіцерів. Взято в полон більше 3.000 чол., захоплено масу трофеїв: 17 гармат, 80 кулеметів, 1000 коней з сідлами, 100.000 пудів вугілля, 500 вагонів на половину вантажених, 45 цілковито непошкоджених паровозів. Заняті ст. Лисичанськ і Лоскутівка. Міст через Північний Дінець захоплено непошкодженим».

Проте товариш Сталін застерігав проти зазнайства, запаморочення від успіхів; в заключній частині своєї статті він зауважує: «Звичайно, не можна сказати, що армії Денікіна вже розгромлені. Розклад армій Денікіна ще не дійшов до ступня розкладу армій Колчака. Денікін покищо здатний на деякі тактичні, а може й стратегічні каверзи... Але одно все ж безсумнівно: армії Денікіна нестримно котяться вниз по стопах армій Колчака, тим часом як наші армії день-у-день посилюються якісно і кількісно.

В цьому запорука остаточного розгрому Денікіна»¹.

Під керівництвом товариша Сталіна і його соратників тт. Ворошилова, Орджонікідзе, Будьонного та інших Червона Армія в січні та лютому продовжує розгром армій Денікіна.

Червона Армія одержує нове поповнення із комуністів та робітників Харкова, Донбаса, Дніпропетровська та інших центрів України. Наступ продовжується по всій лінії. 26 грудня 1919 року Червона Армія зайняла Луганськ, Слав'янськ, Запоріжжя. 29 грудня взятий був Бахмут. 31 грудня Червона Армія вступила в Катеринослав. В оперативному зведенні Реввійськради про здобуття Катеринослава повідомлялося:

«За одержаними додатковими відомостями при здобутті Катеринослава нашим військом захоплено 3 паровози, 200 вагонів, кілька гармат, вагон нових російських гвинтівок, вагон патронів, 10 кулеметів, 2 вагони трьохдюймових снарядів, вагон артилерійської зброї і багато іншого майна, підрахунок якого ще не закінчений. Червоні частини, що вступили до міста, були зустрінуті музикою»².

3 січня 1920 року опубліковано було таку телеграму про здобуття Юзівки: «Червоними частинами взяті ст. Юзово і посад Юзівка. Захоплено 152 гармати, 10 ешелонів з величезною військовою здобиччю, 2 бронепоезди, біля 2 мільйонів пудів вугілля. В боях під Юзівкою захоплено в полон всю 1-шу Марківську дивізію»³.

З кожним днем все більше й більше розвива свої успіхи Червона Армія, знищуючи вогнища контрреволюції, звільняючи один за одним центри, міста, села.

Коли увесь Донбас був очищений від білих і Червона Армія підходила до Ростова та Новочеркаська, товариш Сталін 7 січня 1920 року в «постскрипті» до статті «До воєнного становища на Півдні», передрукованій в газеті «Револіційний фронт», № 1, зауважує: «...тепер після прориву фронту Денікіна, коли добровольчі армії відрізано від донської і кавказької

¹ «Правда», № 293 від 28-XII 1919 р. Переклад за збірником: Й. Сталін — «Статті і промови про Україну», Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 83.

² «Известия» Харьк. Ревкома, № 1, 1920 г.

³ «Известия» Харьк. Ревкома, № 16, 1920 г.

армій Денікіна, коли за два дні боїв на підступах Таганрога (1-2 січня) наше військо відібрало у противника понад двісті гармат, сім панцерних поїздів, чотири танки і масу інших трофеїв, коли наше військо, визволивши Таганрог, штурмує вогнища контрреволюції — Новочеркаськ і Ростов, — тепер можна з певністю сказати, що розгром денікінських армій іде на всіх парах.

Ще удар, — і повна перемога буде забезпечена»¹.

В січні — лютому 1920 року під керівництвом товариша Сталіна провадяться дальші операції по розгромі Денікіна, завдається йому остаточний удар. Уперті бої в січні йдуть в напрямі на південний захід — на Херсон, Миколаїв, Очаків, Одесу, на Мелітополь і Перекоп. В січні — березні йдуть уперті бої по очищенню Дону і Кавказа.

Товариш Сталін не послаблює уваги до дальшого підбору кадрів Червоної Армії, до зміцнення військового і політичного складу армії, до зміцнення частин комуністами. Товариш Сталін дає рішучу відсіч Іудущі Троцькому, що намагався відкликати ряд визначних робітників, відкликати велику кількість комуністів і тим завдати удару по особовому військовому і політичному складу Червоної Армії. Товариш Сталін добивається скасування цих розпоряджень і забезпечує Червону Армію міцним військово-політичним складом.

Лише завдяки цим твердим і рішучим заходам товариша Сталіна, схваленим В. І. Леніним, перемога над Денікіним була забезпечена.

31 грудня 1919 року Реввійськрада Республіки в наказі по особовому складу оголосила постанову ВЦВК РСФРР про нагородження товариша Сталіна орденом Червоного Прапора. В постанові сказано: «В хвилину смертельної небезпеки, коли, оточена з усіх боків тісним кільцем ворогів, Радянська влада відбивала удари ворога, в хвилину, коли вороги Робітничо-Селянської Революції в липні 1919 р. підступили до Красної Горки, в цю важку для Радянської Росії годину, призначений Президією ВЦВК на бойовий пост Йосиф Віссаріонович Сталін своєю енергією і невтомною роботою зумів згуртувати ряди Червоної Армії, що здригнулися. Будучи сам у районі бойової лінії, він під бойовим вогнем особистим прикладом запалював ряди борців за Радянську Республіку. В ознаменування всіх заслуг по обороні Петрограда, а також самовідданої його дальшої роботи на Південному фронті, ВЦВК ухвалив нагородити Й. В. Сталіна орденом Червоного Прапора»².

НА ЧОЛІ ТРУДОВОГО ФРОНТУ

Йшов 1920 рік. Молода Українська Радянська Соціалістична Республіка готувала сили на новий фронт, на фронт праці.

Перебування білогвардійських банд царського генерала Денікіна на Україні тяжко відбилосся на народному господарстві країни.

Шахти були затоплені, мости понижені, транспорт, фабрики, заводи зруйновані. Економічний стан України був дуже тяжкий.

Місячний добуток вугілля з 140 - 150 мільйонів пудів, здобуваних в 1917 ро-

¹ Й. Сталін — „Статті і промови про Україну“, Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 83.

² „Соціалістична Херківщина“, 15-XII 1939 року, № 285 (5615).

ці, упав до 18 мільйонів пудів. Із 65 доменних печей не працювала жодна. Металургічна промисловість давала лише 50% продукції проти виробітку 1916 року.

Перед партією стояло завдання відбудувати господарство країни, поновити роботу Донбаса, пустити на повний хід фабрики і заводи, залізничний транспорт, відбудувати сільське господарство — зробити Україну країною хліба, вугілля, металу.

Партія Леніна — Сталіна кинула гасло: «Все для трудового фронту!» Вона очолила боротьбу трудящих за відбудовування народного господарства.

Велика і багатогранна діяльність товариша Сталіна в цей період і на трудовому фронті. Його незламна більшовицька воля, геніальна мудрість, небачена енергія і організаторський талант запалили український народ на героїчні подвиги в боротьбі за нові перемоги, за поновлення господарського життя країни.

16 лютого 1920 р. постановою Раднаркому РСФРР, в погодженні з Укрревкомом, на Україні була утворена Перша Українська Радянська Трудова Армія. Головою Ради Трудової Армії призначається особоуповноважений Ради Оборони товариш Сталін. В Харкові під головуванням товариша Сталіна відбулось перше засідання Ради Трудової Армії.

Товариш Сталін — на трудовому фронті. Він не спить ночі, він організовує, бере керівництво в свої тверді руки.

Він утворює апарат із відданих справі революції людей, розставляє сили на всі ділянки господарської роботи.

Він особисто займається питаннями видобутку вугілля в Донбасі, відновлення транспорту, фабрик, заводів, питанням харчового постачання робітників.

Товариш Сталін створює могутню армію труда і ставить її на найважливіші пости трудового фронту.

Кожен наказ виданий Радою Трудармії, якою керував товариш Сталін, — це геніальна, конкретна програма дії в боротьбі з господарською руїною.

18 лютого на черговому засіданні Ради Першої Укр. Трудармії під головуванням товариша Сталіна була прийнята спеціальна постанова про Донбас.

Для врятування шахт від затоплення і для підтримки видобування вугілля за вказівкою товариша Сталіна був відряджений в Донецький Басейн маршрутний круговий поїзд, який приставив грошові засоби, матеріали для освітлення й змазки і потрібну кількість робітників.

Центр керівництва вугільною промисловістю із Харкова переводиться в Донецький Басейн. Всю роботу Донбаса товариш Сталін бере під свій систематичний контроль. На його вимогу в Раду Трудової Армії щодня надсилались зведення про хід здобування вугілля, про становище на шахтах, про постачання робітників. Рада Трудової Армії організовує безперервний зв'язок з Донбасом, для чого утворюється спеціальний відділ зв'язку, надсилаються все нові й нові загони трудармійців для відбудовування Донбаса.

Величезну увагу приділяє товариш Сталін питанню постачання робітників засобами харчування і речами першої потреби. Ось що чигаємо ми в постановах від 20 — 25 лютого 1920 року: «Доручити Опродкомюгапу в двохденний строк опрацювати проект заходів для забезпечення вугільної промисловості, особливо забійщиків, посиленням фронтовим пайком» ... «В справі роз-

поділу жирів і м'яса в першу чергу задовольняти забійщиків». (Наказ №№ 1 і 8 по Рад. Трудармії за 1920 рік) ¹.

Такі ж заходи були вжиті Радою Трудармії і для забезпечення робітників Донбаса одягом, взуттям, білизною.

За один лише березень місяць 1920 року в Донбас було надіслано 106.000 комплектів взуття, одягу, білизни та інших речей першої потреби.

Утворюється мережа уповноважених по продовольству. Продовольчі вантажі, призначені для Донбаса, були постановою Ради Трудармії визнанні військово-оперативними.

В шахти Донбаса були надіслані сотні і тисячі трудармійців. Надхненні вождем трудящих, своїм другом і учителем товаришем Сталіним, вони показали себе як справжні герої праці і вписали чимало славних сторінок в історію боротьби на трудовому фронті.

23 березня 1920 року газета «Известия ЦИК Украины и Харьковского Губревкома» так повідомляла про становище в Донбасі: «В головніших районах Донбаса в сучасний момент перебувають полки трудових армій... В трудових полках щонайміцніша і свідома дисципліна... Продуктивність праці помітно підвищується. За час праці Трудармії із одного лише Довжанського району вивезено більш 1000 вагонів вугілля».

За час з 12 по 20 березня на паливному фронті за неповними підрахунками брало участь до 17.000 трудармійців. Вони здобули до 2 мільонів пудів вугілля.

Почалось відродження повнокровного життя Радянського Донбасу. Поновились роботи шахт. З дня-у-день збільшувався видобуток вугілля.

Мудре керівництво товариша Сталіна давало свої блискучі наслідки і в інших галузях народного господарства, зокрема на транспорті. Рада Трудармії організовує ремонт паровозів, вагонів, ремонт залізничних шляхів. Загони трудармійців надсилалися в залізничні депо, майстерні, на станції.

Про віданню роботу трудармійців говорять щоденні зведення Ради Трудармії за 1920 рік. Ось зразок таких зведень: «... 20 — 21 березня в Залізничному депо станції Харків працювало 16.444 чол. трудармійців, вони за два дні відремонтували 100 паровозів, 622 вагони і виконали низку інших численних робіт».

З 1 по 8 травня за вказівками товариша Сталіна Рада Укртрудармії організовує в Харкові спеціальний рейд 10 тисяч трудармійців і відряджає їх для роботи в вагонні і паровозні майстерні, в депо. Головне, на станції Леваду, на Південний вокзал, на електростанцію і інші пункти міста.

Рада Трудармії подає величезну допомогу робітникам по відновленню фабрик і заводів Харкова. Під керівництвом товариша Сталіна були споряджені спеціальні маршрутні поїзди для завезення палива на фабрики та заводи міста. Уже в першій половині березня був пущений на повний хід Харківський Паровозобудівельний завод, завод ВЕК, Канатка та інші підприємства.

11 березня 1920 року газета «Известия ЦИК Украины» повідомляла про становище на ХПЗ. «Позавчора на завод із Донецького Басейну прибув третій маршрутний поїзд, що привіз 20 вагонів коксу і 51 вагон вугілля. Паливом завод забезпечений. З 15 березня завод пуститься на повний хід. Устат-

¹ Центр. держ. історичний архів.

новані маршрутні поїзди будуть курсувати між Харковом та Донецьким Басейном, перевозячи вугілля для заводу».

З 15 березня по перше квітня завод випустив 2 нових та три капітально відремонтованих паровози, 10 нових та 13 капітально відремонтованих вагонів. З дня - у - день підвищувалась продуктивність праці. В квітні програму заводу було значно поширено, а в травні завод уже перейшов виключно на паровозо- і вагонобудування.

Виступаючи у березні 1920 року на 4-й Всеукраїнській конференції КП(б)У, товариш Сталін підводить попередні підсумки величезної роботи, здійсненої на трудовому фронті, і закликає більшовиків до неослабної боротьби за відновлення народного господарства України.

«... Тепер, — зазначає товариш Сталін, — коли Україна визволена від найлютішого ворога революції — від армії Денікіна, перед вами стоїть друге не менш важливе і складне завдання — завдання організації зруйнованого господарства України... Комуністи при розв'язанні цього завдання здобудуть перемогу тому, що в нашій партії є спаяність, єдність, відданість справі і над усім цим наш девіз — «вмерти, але довести до кінця почате»¹.

Величезного значення в справі відродження народного господарства країни товариш Сталін надавав комуністичним суботникам — цьому витвору генія Леніна.

Вогняні слова вождя пройшли глибоко в свідомість трудящих мас. Вони знайшли гарячий відгук в серцях тисяч робітників і селян. На заклик товариша Сталіна трудящі відповіли новим небаченим трудовим піднесенням, новими блискучими перемогами на трудовому фронті. Могутньою хвилею прокотилися комуністичні суботники, організовані більшовиками. В них брали участь сотні і тисячі робітників, робітниць і червоноармійців Харкова. У березні 1920 року на комуністичному суботнику на Південній залізниці взяло участь понад 2000 робітників Іванівського та Холодногорського районів.

22 квітня штаб Південно-Західного фронту, керований товаришем Сталіним, організував комуністичний суботник на честь 50-річчя з дня народження Володимира Ільїча Леніна. Учасники суботника провели величезну роботу на низці підприємств Харкова та його околиць. Вони працювали на Південній залізниці, в Новій Баварії, на станції Харків-вантажна та в інших пунктах. Про цей суботник газета «Известия ЦИК Украины» від 25 квітня 1920 року писала: «Під час праці були чудеса напруження та працездатності, наприклад: 400 червоноармійців кавалерійського полку протягом 35 хвилин розвантажили ешелони в 100 вагонів. Всього на першому суботнику працювало 5005 чоловік, розвантажено 403 вагони — 361.200 пудів вантажу і навантажено 22 вагони — 17.800 пудів вантажу».

За час з 1 по 8 травня в комуністичних суботниках Харкова брало участь більше 10.000 чоловік. Цей великий почин комуністичної праці сотень і тисяч трудящих, очолених мудрим генієм Леніна — Сталіна, одержав героїчну перемогу на фронті відродження господарського життя України. Знову задиміли труби фабрик і заводів Харкова, Дніпропетровська та інших міст України, запрацювали шахти і підприємства Донбаса, що дали країні мільони

¹ «Коммунист», № 62 за 1920 р., переклад за збірником: Й. Сталін — «Статті і промови про Україну», Партвидав ЦК КП(б)У. Ст. 84.

пудів вугілля, запрацював залізничний транспорт, піднесений героїчними зусиллями партії робітничого класу.

В тяжкі дні руїни і голоду, коли соціалістична Республіка ще перебувала в кільці ворогів пролетарської революції, ладних в перший ліпший момент за підтримкою світового імперіалізму потопити в крові завоювання трудящих,— великий Сталін вів народи нашої батьківщини від перемоги до перемоги. Під прапором Леніна — Сталіна народні маси одержали блискучі перемоги на фронтах громадянської війни. З цим прапором вони перемогли і на трудовому фронті, вписавши чудові сторінки в історію своєї боротьби за соціалізм.

НА IV ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ КП(б)У

В час перебування товариша Сталіна в Харкові, під його керівництвом за його активної участі, широко розгортається праця Комуністичної Партії більшовиків України і однієї з її кращих організацій — Харківської.

Більшовицькі організації України, що проробили за час запілля при білих величезну роботу, зазнали і низку серйозних втрат. Вимагалась велика робота для відновлення і зміцнення організацій КП(б)У, для налагодження їх роботи, для підготовки їх до великих завдань дальшого соціалістичного будівництва на Україні. Треба було виділити із лав КП(б)У новий резерв бійців на військовому, господарському і культурному фронтах. Під керівництвом товариша Сталіна розгорнулася і успішно провадилася ця праця. Лави КП(б)У росли з кожним днем. Лише в час партійного тижня, що був проведений на Україні в 1920 р., в ряди КП(б)У вступили сотні і тисячі робітників та селян. Росла і міцніла також одна із крупніших організацій КП(б)У — Харківська. За перші три дні партійного тижня в Іванівському районі вступило до партії 183 чоловіка, в Петінському — 554 чоловіка, в Мійському — 350 чоловік і т. ін. Сумська організація виросла на 200 чоловік, Вовчанська — на 170. Такі ж повідомлення поступали і з інших місць Харківщини.

Треба було організувати і виховати в більшовицькому дусі цих нових членів партії, підготувати їх для виконання бойових завдань в тяжких умовах громадянської війни, що ще тривала, в умовах господарської руїни, голоду, холоду, розору і епідемій — що лишилися нам у спадок від білих.

Гостро стояло на Україні питання про правильні взаємини з селянством, питання організації управління промисловістю, розв'язання національної проблеми, питання піднесення сільського господарства, продовольче і т. ін.

Під керівництвом товариша Сталіна організації КП(б)У розгромили антипартійні групівки, розгромили меншовиків, есерів, буржуазних націоналістів, що намагалися своєю демагогією спекулювати на труднощах боротьби, що намагалися просувати своїх кандидатів у різні органи Радянської влади та професійних союзів, шкодити соціалістичному будівництву на Україні.

Під керівництвом товариша Сталіна КП(б)У викрила їх зрадницьку суть перед робітничими і селянськими масами. Найближчі практичні іспити показали успіх КП(б)У в робітничих масах, тисну спайку робітників та селян навколо організації КП(б)У, навколо Рад, і втрату меншовиками, есерами та буржуазними націоналістами решток свого впливу в масах. На виборах до Рад та в керівні профспілкові органи комуністи і співчуваючі їм одержали величезну більшість голосів. Так само зазнали краху вороги народу на поза-

партійних конференціях робітників і селян, де вони намагалися протягти низку своїх демагогічних пропозицій. Ці конференції величезною більшістю голосів приймали більшовицькі резолюції та пропозиції. Велика кількість делегатів цих конференцій вступила в лави КП(б)У.

Під керівництвом і за участю товариша Сталіна на Україні була утворена організація комітетів незаможних селян. Ця організація відіграла виключно важливу роль в соціалістичному будівництві українського села. Комітетами сприяли зміцненню змички робітничого класу та селянства, підняттю сільського господарства, утворенню опорних пунктів із бідноти на селі, забезпечили союз бідноти із середняком і відпір куркульству. Комітетами сприяли розгрому бандитських гнізд, зміцненню радянської влади на селі і розв'язанню харчової проблеми на Україні.

Під керівництвом товариша Сталіна правильно розв'язана була національна проблема на Україні; забезпечено було притягнення на бік Радянської влади нових кадрів української інтелігенції та участі їх в соціалістичному будівництві України.

Все це — була величезна робота по зміцненню влади Рад на Україні, по піднесенню її народного господарства.

17 березня 1920 року в Харкові відкрилась IV Всеукраїнська конференція Комуністичної Партії більшовиків України. Товариш Сталін — представник ЦК РКП(б) — був обраний членом президії цієї конференції. На конференції товариш Сталін зробив основну доповідь.

Товариш Сталін організував і об'єднав на конференції витриманих, випробуваних більшовиків-ленінців, провів боротьбу з дрібнобуржуазними, антипартійними угрупованнями, що намагалися збити КП(б)У з ленінського шляху.

В своєму привітанні від ЦК РКП(б) товариш Сталін закликав КП(б)У до забезпечення успішного виконання завдань, що стояли перед нею, до дисципліни та згуртованості. «...тільки завдяки дисципліні і спаяності, — говорив товариш Сталін, — партія перекидає тисячі працівників в усі кутки, в усі області. Ця дисципліна і спаяність дали можливість здобути перемогу над світовим імперіалізмом і дають надію, що ми здобудемо перемогу і над другим ворогом — розрухою»¹.

Доповідь товариша Сталіна про чергові завдання господарського будівництва, — основна найважливіша доповідь на конференції, — була вислухана з напруженою увагою. Товариш Сталін відстоював в цій славетній доповіді тези ЦК РКП(б) до IX з'їзду.

В доповіді товариш Сталін висунув низку виключно важливих історичних проблем і накреслив конкретну більшовицьку програму для КП(б)У в справі піднесення народного господарства України. Він зазначив, що основним засобом мусить стати гасло: «Все для народного господарства», що потрібно основну творчу організаційну і агітаційну роботу і випробувані кадри зосередити на трудовому фронті.

Товариш Сталін дав конкретний план і показав шлях підняття видобутку вугілля, заготівлі дров, відбудування металургійної промисловості Донецького і Криворізького басейнів, накреслив шлях підняття транспорту України.

¹ «Коммунист», № 62 від 18-III 1920 р. Переклад за збірником: Й. Сталін — «Статті і про-

Указавши на те, що найважливішим питанням відродження народного господарства, постачання робітників, забезпечення нормального життя фронту і тилу являється продовольча справа — справа хліба; указавши на величезні резерви хліба, що є на Україні, товариш Сталін накреслив заходи, як взяти цей хліб у куркулю, як організувати бідноту, забезпечити союз з середняком і виконати на Україні завдання продрозверстки.

Товариш Сталін відстоював питання єдиначалія, зміцнення централізованого керівництва промисловістю при збереженні самодіяльності та ініціативи місцевих органів керування народним господарством. Він закликав до утворення дисципліни та порядку на виробництві, до боротьби з нехлюйством і безгосподарністю. Як на одну із найважливіших умов виконання планів господарського відродження країни товариш Сталін указав на завдання підбору і висування керуючих господарських кадрів, закликав організувати соціалістичні змагання робітників та селян на господарському фронті в такий спосіб, як воно було організовано між частинами Червоної Армії.

Вказавши на потребу ні в якому разі не забувати про військову небезпеку, товариш Сталін вже тоді указав на можливість і реальність наступу польської шляхти, яку спробує використати англо-французький імперіалізм для боротьби з більшовиками.

Товариш Сталін, друг і соратник великого Леніна, організатор перемог на всіх фронтах соціалістичного будівництва, добре відомий партійним організаціям України, однодушно обирається делегатом від КП(б)У на IX з'їзд РКП(б).

В заключному слові при закритті IV конференції товариш Сталін зробив підсумки праці конференції, підкреслив величезну важливість завдань, що стоять перед КП(б)У і оголосив працю конференції закінченою.

ОРГАНІЗАТОР ПЕРЕМОГ НА ПОЛЬСЬКОМУ ФРОНТІ

В кінці квітня 1920 року знову нависла загроза над Українською Радянською Соціалістичною Республікою. Склавши умову з Петлюрою, підштовхувані англо-французькими імперіалістами, польські пани на чолі з Пілсудським 25 квітня 1920 р. розпочали наступ на Правобережну Україну і залили її кров'ю тисяч робітників та селян.

60-тисячна армія білополяків розгорнулася фронтом в напрямі на Київ. У травні польська армія захопила Київ, Житомир та низку інших міст. Становище на польському фронті було дуже серйозне. Третя польська армія перебувала в Києві, Друга армія рухалась на Фастів, Шоста армія пішла в напрямі на Одесу. Сили поляків переважали сили червоних частин, відтягнених боротьбою з рештками білогвардійського війська.

Товариш Сталін, керівник штабу Південно-Західного фронту, організовує відпір білополякам. На посту пролетарського полководця в боротьбі з білополяками, як і на інших фронтах, товариш Сталін знову постає перед нами як геніальний вождь і стратег пролетарської революції.

В Харкові товариш Сталін опрацьовує план розгрому білополяків. За його вказівками утворюється чотири ударні групи військ для наступу. За вимогою товариша Сталіна, наперекір опору Троцького, Перша Кінна армія

на чолі з тт. Ворошиловим та Будьонним була перекинута на польський фронт.

23 травня 1920 року Реввійськрада Південно-Західного фронту оголошує наказ про наступ червоних частин на польському фронті. За вказівкою товариша Сталіна сили червоних частин зосереджуються в Київському напрямі. 3 червня 1920 року товариш Сталін із Кременчука дає наказ командарму Першої Кінної тов. Будьонному про негайний розгром Київської групи ворога. В наказі зазначено: «Головне завдання Кінармії — розгром київської групи противника — є перший етап і повинне бути проведене неухильно та з цілковитою рішучістю»¹.

В перших числах червня товариш Сталін виїздить на польський фронт. Він в польовому штабі. Він швидко оцінює обстановку на фронті, дає вказівки де треба зосередити сили для успішного удару по ворогу, він вибирає район воєнних дій і опрацьовує оперативний напрям.

В польську кампанію під керівництвом товариша Сталіна був проведений знаменитий рейд Першої Кінної армії в напрямі на Житомир — Київ і по всьому польському фронті до самого Львова. В боях з білополяками Перша Кінна армія і її полководці тт. Ворошилов і Будьонний вкрили себе довічною славою.

По геніальному плану, розробленому товаришем Сталіним, польській армії було завдано нищівного удару. На польському фронті почався перелам. Червоні частини перейшли в масовий наступ.

«Рейд нашої червоної кінноти почався п'ятого червня. Ранком цього дня, згорнута в кулак, червона кіннота ударила по другій польській армії, прорвала ворожий фронт, рейдом пройшла район Бердичева і вранці сьомого червня зайняла Житомир»².

Населення Житомира зустріло Червону Армію з несласною радістю. Польська армія на чолі з Пілсудським, охоплена панікою, втікла з міста, залишивши численні воєнні трофеї. Про зайняття Житомира Першою Кінною армією товариш Сталін 9 червня 1920 р. в оперативному зведенні повідомляв:

«Доблесною атакою Кінної армії Південно-Західного фронту прорвано фронт противника в районі Сквир. В кровопролитних боях порубано частини генерала Галлера. Наші частини Кінної армії об одинадцятій годині захопили м. Житомир. Знищено цілком польський гарнізон міста, розбито весь технічний зв'язок противника. Захоплено багато вагонів, серед них ешелони з кіннями, п'ять вагонів з англійською зброєю і кулеметами. Відбито захоплених противником у попередніх боях п'ять тисяч червоноармійців, звільнено з каторжних тюрем противника дві тисячі політичних працівників і червоноармійців.

Польським військом командує особисто Пілсудський. Переслідування противника продовжується»³.

Прорив польського фронту і захоплення Житомира мали величезне значення для дальшого наступу Червоної Армії по всьому фронту; він вирішив

¹ Й. Сталін — «Статті і промови про Україну», Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 226.

² Там же. Ст. 92.

³ «Комуніст», № 128, 10 червня 1920 р. Переклад за збірником: Й. Сталін — «Статті і промови про Україну», Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 228.

долю польських армій, приречених після прориву Сквирського району фронту на цілковитий розгром.

24 червня, після повернення з польського фронту до Харкова, в розмові із співробітником «Укрроста» товариш Сталін так характеризує значення прориву фронту та захоплення Житомира Червоними частинами:

«Результатом прориву є ось що:

Друга польська армія, через яку пройшла наша Кінна армія, була введена з строю; вона втратила понад одну тисячу чоловіка полоненими і коло восьми тисяч чоловіка зарубаними...

... Це перший результат.

Другий результат: третя польська армія (район Києва) була відрізана від свого тилу і опинилась перед небезпекою бути оточеною; з огляду на це почався її загальний відступ у напрямі Київ — Коростень.

Третій результат: шоста польська армія (район К.-Подільська), втративши опору на своєму лівому флангу, боячись бути припертою до Дністра, почала свій загальний відхід.

Четвертий результат: з моменту прориву почався наш загальний нестримний наступ по всьому фронту»¹.

В розмові з представником «Правды» про становище на польському фронті товариш Сталін зауважує, що: «... Нарешті, прорив збив полякам пиху, підірвав у них віру в свої сили, розхитав стійкість духу. До прориву польські частини ставилися до нашого війська, особливо ж до нашої кінноти, з цілковитою зневагою, билися завзято, не здавалися в полон. Тільки після прориву почалися серед поляків здачі в полон цілими групами і масове дезертирство — перша ознака зруйнування стійкості польських частин. Тов. Будьонний так і пише Реврадї фронту: «Пани навчилися поважати нашу кінноту»².

10 червня 1920 року Червона Армія одержала ще одну блискучу перемогу: м. Київ було зайняте червоними частинами. Третя польська армія була розбита вщент. В боях під Києвом червоні частини захопили 70 гармат, 250 кулеметів, величезну кількість гвинтівок, патронів і багато іншого військового спорядження.

Уже в червні 1920 року просування поляків на Україну було ліквідоване. Польські пани були не лише вигнані з Києва, але й відкинуті на 300 кілометрів від нього.

Після зайняття Києва червоними частинами товариш Сталін організовує дальший наступ Червоної Армії по всьому фронту для остаточного розгрому білопольських армій. 13 червня 1920 року товариш Сталін з Харкова надсилає таку телеграму командарму Першої Кінної армії:

«З метою остаточного розгрому польських армій наказую поставлені мною за директивою № 542-сек. 3194-оп. бойові завдання арміям провадити з особливою наполегливістю і найвищим напруженням сил, не даючи противникові можливості затримуватися на попутних рубежах. Зазначені мною

¹ „Коммунист“, № 140, 24-VI 1920 р. Переклад за збірником: Й. Сталін—„Статті і промови про Україну“, Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 93.

² „Правда“, № 151, 11-VII 1920 р. Переклад за збірником: Й. Сталін—„Статті і промови про Україну“, Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 99.

в директиві райони повинні бути обов'язково зайняті нашими частинами в установленний строк...»¹.

Із Києва Червона Армія продовжувала наступ за лінію Овруч — Коростень — Житомир — Бердичів — Козятин — Калинівка — Вінниця — Жмеринка. Дальше просування Червоної Армії на польському фронті — це нові незабутні сторінки перемог над польською шляхтою.

27 червня Перша Кінна армія прорвала польський фронт в районі р. Случ і захопила м. Новоград-Волинськ. 4 липня червона кіннота на голову розбила польську армію в Ровенському напрямі і захопила місто Ровно. Під ящірними ударами Першої Кінної поляки панічно тікали. Червоними частинами було захоплено 1000 полонених, 2 бронепоїзди, один состав поїзда з паровозами і багато інших воєнних трофеїв.

В наслідок цього рейду Червона Армія своїм переможним наступом досягла стін Варшави і Львова.

Розгром польських армій, звільнення Києва і Правобережної України від білополяків сталися в наслідок мудрого Сталінського керівництва.

З іменем товариша Сталіна пов'язана героїчна боротьба і перемога українського народу за допомогою братерських народів Радянської Росії над польськими панами, що насмілились посягнути на священну землю нашої батьківщини.

РОЗГРОМ ВРАНГЕЛЯ

Ще напочатку 1920 року товариш Сталін вимагав від Реввійськради Республіки підкріплень для армій Південно-Західного фронту з метою ліквідації білогвардійського плацдарму в Криму. Але справі перекидання військових підкріплень для розгрому білогвардійських частин чинив упертий опір зрадник — Іудушка Троцький. Це дало можливість Врангелю укріпитися в Криму, скористатися відтягненням наших сил на польський фронт і в травні — червні розпочати наступ.

Про загрожуючу небезпеку з боку Врангеля писав В. І. Ленін у березні 1920 року в спеціальній записці до Реввійськради. В. І. Ленін викриває найгрубішу помилку Реввійськради, яка полягає в тому, що на Південно-Західний фронт не були дані своєчасно підкріплення, що дало можливість Врангелю зібрати сили для наступу.

В. І. Ленін дає вказівки про необхідність звернути особливу увагу на Кримський фронт, і посилено готувати наступ червоних частин на Крим.

У травні — червні 1920 року, під шум польської кампанії, Врангель розпочав наступ із Криму. В червні білогвардійські частини Врангеля вторглись у Таврію, захопили Мелітополь, Олександрівськ, наблизились до Сінельнікова і загрозували радянському Донбасу.

Проти зрадницької лінії Троцького, що продовжував чинити опір перекиданню частин на Врангелівський фронт, рішуче виступив товариш Сталін. Він, будучи уже на лінії фронту, 1 липня 1920 року із Сінельнікова надсилав В. І. Леніну листа, в якому знову вимагає поповнення Південно-Західного фронту політробітниками, комуністами, бійцями і спорядженням. ЦК пар-

¹ І. Сталін — „Статті і промови про Україну“. Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 229.

тії, на чолі з Леніним, підтримує вимогу товариша Сталіна і на врангелівський фронт були дані підкріплення.

В липневій розмові з кореспондентом «Правди» товариш Сталін, відзначаючи успіх Червоної Армії на польському фронті, попереджував про небезпеку з півдня з боку Врангеля — нового союзника Польщі і ставленика Антанти, що загрожував зірвати з тилу наслідки наших перемог над білополяками.

«... поки Врангель цілий, поки Врангель має можливість загрожувати нашим тилам, наші фронти шкунтильгатимуть на обидві ноги, наші успіхи на антипольських фронтах не можуть бути тривкими. Тільки з ліквідацією Врангеля можна буде вважати нашу перемогу над польськими панами забезпеченою. Тому партія повинна накреслити на своєму прапорі новий черговий лозунг: «Пам'ятайте про Врангеля!», «Смерть Врангелю!»¹.

В зв'язку з тим, що з кожним днем становище на врангелівському фронті стає все більш небезпечним і Врангель утворює страшну загрозу звільненому Донбасу і всьому півдню цей фронт був виділений в окремий фронт.

Під керівництвом товариша Сталіна в штабі Південно-Західного фронту розробляється план розгрому Врангеля. Розпочинаються бойові операції.

2 серпня 1920 року ЦК партії виносить ухвалу: «Зважаючи на успіх Врангеля і тривогу на Кубані, треба визнати, що врангелівський фронт має величезне, цілком самостійне значення, виділивши його як самостійний фронт. Доручити товаришеві Сталіну сформулювати Реввійськраду, цілком зосередити свої сили на врангелівському фронті»².

В основу плану розгрому Врангеля лягли вказівки товариша Сталіна про необхідність зосередити сили і спрямувати головний удар по противнику в напрямі Кахівського плацдарму.

За цим планом в ніч з 6 на 7 серпня розпочався наступ червоних частин. В районі Кахівки Червона Армія завдає нищівного і вирішуючого вдару Врангелю. 7 серпня 1920 року товариш Сталін телеграфує В. І. Леніну із Лозової:

«Сьогодні ранком наші частини форсували Дніпро, зайняли Алешки, Кахівку і інші пункти на лівому березі, є трофеї, які підраховуються. По всьому Кримському фронту наші перейшли наступ і просуваються вперед...»³.

Цей удар по Врангелю в районі Кахівки мав величезне значення в справі забезпечення перемоги на Кримському фронті.

У вересні 1920 року в зв'язку з хворобою товариш Сталін змушений був виїхати з фронту. Командування фронтом переходить до т. Фрунзе. По накресленому товаришем Сталіним плану, М. В. Фрунзе завершує розгром Врангеля.

УЛЮБЛЕНИЙ ВОЖДЬ ТРУДЯЩИХ

Свою величезну працю по керуванню соціалістичним будівництвом товариш Сталін провадив в найтіснішому зв'язку з робітничими, селянськими

¹ «Правда», № 151 від 11-VII 1920 р. Переклад за збірником: Й. Сталін — «Статті і промови про Україну», Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 100.

² К. Е. Ворошилов — «Сталін і Червона Армія», Партвидав ЦК КП(б)У. 1938. Ст. 26.

³ Й. Сталін — «Статті і промови про Україну», Партвидав ЦК КП(б)У. 1936. Ст. 233.

червоноармійськими масами, спираючись на них і керуючи ними; виступав на мітингах, зборах робітників, селян, червоноармійців, брав участь в активній роботі партійних організацій.

Товариш Сталін неодноразово одвідував найбільші підприємства Харкова, проводив розмови з робітниками, з партійцями про їх життя і потреби. Це були теплі дружні розмови з вождем, це були чудові зустрічі, що залишилися в пам'яті трудящих назавжди.

12 березня 1920 року в Харкові була відсвяткована третя річниця Лютневої революції. На майдані Тевелева відбувся парад військам Харківського гарнізону; відбулися багатотисячні демонстрації робітників Харкова. На параді був присутній товариш Сталін на чолі штабу Південно-Західного фронту. Він обійшов ряди Червоних військ, він вітав Червону Армію і всіх трудящих, присутніх на параді. Маси з піднесенням зустрічали свого вождя.

14 квітня 1920 року в Харківському державному театрі відбулось шанування вождів Червоної Армії. На багатотисячних зборах виступив К. Є. Ворошилов. Він розповів про славетні подвиги Червоної Армії. Бурею довгонемих оплесків відповіли збори на слова тов. Ворошилова, що першим хто зрозумів потребу організації кінної армії і хто організував її — був товариш Сталін.

У травні 1920 року товариш Сталін був обраний почесним червоноармійцем однієї з частин Першої Кінної армії. В газеті «Комуніст» (№ 140) опубліковано було про це таке повідомлення:

«Незадовго до своєї поїздки на польський фронт член Реввійськради Республіки товариш Сталін був обраний червоноармійцем однієї із дивізій Червоної Кінної армії. Кінна армія піднесла, разом з тим, товаришу Сталіну шаблю з таким написом: «Кінна армія основоположнику своєму Червоному Кавалеристу 1 ескадрону 19 полку 4 кав. дивізії Й. В. Сталіну».

Весною 1920 року відбувалися вибори до Рад на Україні, провадилось готування до IV Всеукраїнського з'їзду Рад.

Товариш Сталін, що брав найактивнішу участь в керівництві радянським будівництвом на Україні, взяв також активну участь у виборчій кампанії і в підготовці з'їзду.

На виборах в місцеві, повітові і губерніальні Ради відбувалася гостра боротьба з представниками дрібнобуржуазних партій — з есерами, меншовиками, буржуазними націоналістами, що виставляли свої списки, виступали проти комуністичного наказу депутатам.

Під керівництвом товариша Сталіна КП(б)У забезпечила перемогу більшовикам на цих виборах. Комуністичний наказ приймався одноголосно, або величезною більшістю голосів. За перші двадцять день виборів до Харківської Ради було обрано 700 комуністів і багато безпартійних співчуваючих комуністичній партії. Ці депутати становили величезну більшість у Раді.

Ставлення мас робітників, червоноармійців і службовців до товариша Сталіна яскраво показали наслідки виборів депутатів до Харківської Ради від штабу Південно-Західного фронту. 19 березня 1920 року відбулись загальні збори червоноармійців і співробітників частин та установ Південно-Західного фронту для виборів до Харківської Ради. На зборах взяло участь до п'яти тисяч чоловік. Обрано було 73 комуністи і ні одного меншовика.

Першим депутатом, обраним до Харківської Ради, був товариш Сталін, ім'я якого було зустрінuto бурхливою овацією.

В дні свого безпосереднього перебування в Харкові, основний час за роботою товариш Сталін проводив в штабі Південно-Західного фронту, в приміщенні, де зараз міститься Штаб Харківської військової округи. Квартира товариша Сталіна містилася в невеликому одноповерховому будиночку по Пушкінській вулиці № 94.

Період перебування товариша Сталіна в Харкові і його діяльність в цей час — це незабутня епоха в історії боротьби за соціалізм в СРСР, в історії за звільнення українського народу, в соціалістичному будівництві на Україні.

Ці події, ця діяльність, як і вся діяльність великого вождя живуть і будуть жити в віках.

Семен Шаховський

ОБРАЗ СТАЛІНА В УКРАЇНСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

Ім'я Сталіна найдорожче, найлюбиміше в Країні Рад. Анрі Барбюс прекрасно відтворив картину бурхливого, як море, багатолюдного, як армія, параду на Красній площі — демонстрації народних устремлінь, любові до товариша Сталіна:

„Этот многочасовой одухотворенный прибой, этот восторг, излучаемый толпами, заполнившими ряды трибун вдоль зубчатой стены Кремля, кипит водоворотом возгласов и восклицаний. У этого водоворота есть центр. Возгласы сливаются в одно имя: „Сталин!“ „Да здравствует товарищ Сталин!“.

... Он и есть центр, сердце всего того, что лучами расходится от Москвы по всему миру“.

Любов народу до Сталіна міцно увійшла в нове буття, стала найістотношою рисою нового, чимсь укрای необхідним, необхідним як повітря, як вода, як сонце, як земля — без чого саме життя здається неможливим.

Таким є вождь всесоюзного сузір'я національностей і трудящих світу; такою є людина, що сидить в зореносному Кремлі, людина з головою ученого, з лицем робітника, в одязі простого солдата — мудра й проста. Таким знають його маси і відтворюють його образ у своїх піснях, думках.

От края до края, по горным вершинам,
Где вольный орел совершает полет,
О Сталине мудром, родном и любимом
Прекрасную песню слагает народ.

Отже тема народної любові до товариша Сталіна проказана самим народом, вона стала генеральною темою радянської поезії.

Поезій, присвячених Сталіну в радянській літературі — величезна кількість. Цілком зрозуміле бажання кожного митця відгукнутись на генеральну тему, внести до її розробки свою посильну частину.

Разом твори фольклору і окремих письменників про товариша Сталіна складають велику книгу пісні пісень народної любові. Вони, ці твори, ще будуть зібрані, з'єднані, оцінені. Більш того, сама книга ще в процесі творення, як в процесі творення і будова нашого суспільства, очолена Сталіним. Вписані в неї перші сторінки, і от про них хочеться висловити кілька міркувань і зауважень.

Творів про товариша Сталіна дуже багато. Але хочеться відібрати краще, значиміше, щоб випнути результати, висловити деякі більш специфічні мірку-

вання про характер політичної лірики, про індивідуальність поета в роботі над політичною темою тощо.

Саме тому цей огляд обмежено розглядом продукції чотирьох кращих поетів радянської України, поетів всесоюзного значення, дорілих і сформованих, популярних і любимох — Тичини, Бажана, Рильського і Сосюри.

Обмеження кількості об'єктів ніяк не є ігнорування чи знеоцінка решти письменників. Ми розуміємо, наприклад, значення поеми С. Голованівського «Світ співає вождя», як першої на розглядувану тему, ми високо оцінюємо ряд творів Первомайського, Малишка й інших поетів, що їх можна було б ввести до огляду, але ця розвідка має специфічне намагання, а воно примушує обмежити коло спостереження.

Колись Маяковський висловив побажання — мати побільше поетів хороших і різних. Названа четвірка — поети і хороші і різні. Кожен має своє поетичне лице, свій аромат, кожен зробив для радянської літератури дуже багато. До них, саме до них, можна адресувати всю повноту вимог, продиктованих темою.

Павло Тичина багато працює в жанрі політичної лірики, давши ряд високих зразків такої поезії. Нам особисто далеко не всі експерименти поета зрозумілі, не всі здаються виправданими, але мусимо відзначити дві виключно важливі сторони цієї поезії. Вони визначаються політичною гостротою змісту, постійним настирливим бажанням знайти все нові і нові форми образного втілення. Поезії Тичина про Сталіна цими рисами і показові. Зупинимось на «виборчих віршах» Тичини, де особливо яскраво поданий образ Сталіна, виявлено любов поета-депутата до вождя. Ми маємо на увазі поезії «Моїм виборцям» і «За Сталіна подам свій голос» із збірки «Чуття єдиної родини».

Обидва твори мають політичний зміст, переданий у формі суб'єктивної лірики, безпосередньо від першого імені. Подібний характер громадської лірики можливий тільки у нас, де митець є активний громадський діяч і його суб'єктивний настрій має громадський смисл. Тоді особисті думки поета — це присяга депутата — народного обранця:

Вам подяка — за довір'я і за честь.
Обіцяю бути вірним я слугою.
Україна стала іншою, другою!
Хай дає мені наказа — я готовий! Есть!
Буду я робити —
Пі рукою Сталіна під дорогою.

Розуміння високої честі, виявленої народом до поета в плані політичному, дає йому матеріал і натхнення для співу, він співає славу Сталіну, співає «Про закон чудесний Сталінський новітній».

Ось я весь стою! Як есть тут перед вами!
Зразу й рідко і не вимовиш словами!
В дні врожайності, напередодні жнив,
В нас один мотив —
Сталінова слава! — в місті й над полями!

Друга поезія «За Сталіна подам свій голос» більш описова, хоч і ведеться від власного імені поета. Вона має дуже цікаву композицію, глибокозмістовну і мистецьки організовану.

Раніше ніж подати образ Сталіна, автор дає кілька картин Країни Рад. Наша країна стоїть ніби оповита вагою винограду, височить гордою дугою

многоцвітної веселки. Образ веселки у поета крім інших співставлень має ще одне надзвичайно влучне і значиме: веселкові кольори, як республіки Союзу, вигравують поодинокі і всі разом. Від багатого, зорового образу поет одразу переходить до звукового — Радянський Союз йому здається міцним оркестром національних інструментів — домри, бандури, сазу. З якоюсь особливою східною розкішшю гаптує поет складні і барвисті орнаменти образів-символів і алегорій. В них не можна не відчутти впливу культури братніх східних народів Союзу.

Але після умовних, пишних орнаментів поезія переходить до звичайних політичних, просто проказаних положень про братерство радянських народів. Щоб не змінити стилю викладу, не знизити тону, автор старанно добирає урочисту художню лексику, частково архаїчних форм: крила маючих знамен, краса невимовна, кожен у труді благословен і т. д.

В центрі твору образ товариша Сталіна. Автор дає пейзаж алегоричного значення: «Ясне сонце усміхається садам», а далі, як це буває часто у фольклорному епосі, розшифровує алегорію відповіддю на прямо поставлене запитання:

Хто ж те сонце? Це улюблений і рідний
Сталін, батько всіх народів!

Наступні вірші продовжують паралельне розгортання пейзажу і алегоричного образу сонця — Сталіна:

В час побідний,
Як тепло настало людям і плодам,—
Я йому віддам
Голос мій охочий, виборчий, погідний.

Один раз згадавши ім'я Сталіна, давши яскраву до нього алегорію, Тичина більш не повторюється — далі діє вже образ, а не ім'я. Тичина дає зразок мистецької алегорії, що надовго затримує уяву навколо проказаного образу:

Ясне сонце мовить мову золоту.
Я в душі своїй ту мову кріпко ставлю!
Сил своїх в житті я не збавлю, не забавлю:
Як співець — у щасті, радості, в цвіту —
Розцвіту,
Сонце наше любе піснею прославлю!

Тичина весь твір витримує в локальному тоні яскравих сонячних, веселкових фарб, ясного світла. Цей локальний тон найбільш співзвучний центральному образу — образу товариша Сталіна; у поетовій інтерпретації — поезія нібито суцільна картина сонця, світла, радості, врожаю. Подібний чітко витриманий тон найбільш співзвучний ідеї твору, змісту виявлених емоцій. Більш того, це не тільки особисті настрої і відчуття поета, це та уява, те відчуття імені вождя, яке живе в народних масах, поетом по-мистецьки оформлена.

Сила розглянутих ліричних творів Тичини отже не тільки в політичності теми, а в тому, що ці думки і настрої він відчув і відтворив як митець, знайшов образи, систему образів і слів, створив хвилюючу, впливову поезію.

Звичайно прийнято ліричні твори розглядати або збірками, або прийнятими циклами, тематичними групами. Ліричному творові ніби відмовляють в само-

стійному значенні, в індивідуальному, окремому житті, а це не вірно. Окремі невеликі поетичні твори ліричного змісту живуть цілком самостійно, відомі самі по собі, незалежно від збірки де їх вміщено, можуть стати «хрестоматійними», популярними декламаціями, піснями тощо. Вони можуть бути об'єктом самозначущого аналізу.

У творчості М. Бажана і М. Рильського є речі, присвячені іншим темам, в яких змальовано образ товариша Сталіна. Так, М. Бажан цікаво вмонтовує в композицію епічної поеми — трилогії «Безсмертя» — сцену нічної телефонної розмови С. М. Кірова з Кремлем. Після напруженої цілоденної праці керівник ленінградських більшовиків чує слова керівництва і батьківського піклування з уст Сталіна. Ця сцена є продовження цілосного мотиву, що проходить через Бажанову трилогію, є одним з головних штрихів зображення С. М. Кірова.

Кіров показаний у зв'язках з найкращими людьми епохи, з вождями партії Леніним і Сталіним. Цей момент є наскрізним для поеми, він входить складовою частиною до кожного її розділу. Клятву на все життя, дану після вбивства друга, клятву не зраджувати червоного прапора, Сергій Костріков дає в листі до Леніна. Особливо тяжко доводилось працювати комісарові армії Кірову на Кавказі, тут дороговказом йому стали роботи Леніна. Сергій Миронович Кіров — найближчий соратник великого Сталіна — щодня відчував його керівництво, пораду, дружбу, піклування. Остання сцена третьої повісті щиро, тепло зображує нічну телефонну розмову Кірова і Сталіна.

І чути рідний голос :
„Ти ще не спиш, Сергію ?
Готуєш виступ ? Добре
Та спом'яни про сон ...“
Знайомий, найдорожчий
І найрідніший в світі,
Спокійний, тихий голос
доноситься здаля.
І він з любов'ю чує
слова, теплом сповиті,
Проказані у тиші
врочистого Кремля.
В Москві, в могутнім місті,
увінчанім зорею,
Не спить його учитель,
його великий друг.
І радісно боротись,
і легко йти землею,
І день встає, і дальній
ясне виднокруг.

Не мало місць де образ товариша Сталіна входить складовою частиною в композицію твору на іншу тему є у Рильського. Можна згадати поезію «Моя батьківщина», або ще краще поезію «Ми збирали з сином на землі каштани». Кожна строфа цього твору передає від батька синові якийсь найважливіший закон радянської моралі. Цілком зрозуміло, що поруч першого обов'язку радянської людини — любові до своєї вітчизни, проказується віра і відданість партії, її керівництву.

Але не про ці речі йде мова. У Бажана і Рильського є окремі поезії, ціл-

ком присвячені товаришу Сталіну, високої ідейної і художньої довершеності. Оце і є ті самі масово розповсюджені пісні, «хрестоматійні» вірші, що мають самостійне життя і значення.

«Пісня про Сталіна» Рильського — найпопулярніша з усіх творів письменника. Рідко про яку поезію можна з усією категоричністю сказати, що вона стала народною піснею. «Пісня про Сталіна» — стала народною. Нам особисто довелося чути її у виконанні сліпого бандуриста в робітничому поїзді під Києвом, на Всеукраїнській олімпіаді бандуристів, скликаний інститутом фольклору АН УРСР. Не говоримо про репертуарність «Пісні» в хорах, радіопередачах тощо, — важно і показово, що вона постійно виконується в часи маніфестацій, на народних гулянках, парадах. Трудно назвати іншу в такій мірі розповсюджену поезію українського радянського письменника. Ми схильні основну заслугу пісні віднести на рахунок її тексту, на рахунок Максима Рильського.

Створюється образ Сталіна. Безпосередньою темою твору, його ідейним змістом є показ сили, творчого льоту, Сталінської епохи. Традиційними образами народної мудрості висловлені почуття радянської людини до вождя епохи.

Ізза гір та зза високих
Сизокрил - орел летить ...
Не зламати крил широких,
Його льоту не спинять.

Радянська народна творчість піднесла імена Леніна і Сталіна до висот світових, вікових образів — титанів типу Прометея. В цих іменах народ оспівує своє визволення, своє щастя. Сизокрилий орел — традиційний символ сили, перемоги майже в усіх народів. І його бере поет, щоб відтворити образ улюбленого вождя.

Сталін поетом оспівується як геніальний керівник партії :

Уперед полком єдиним
Більшовицька сила йде.
Льотом сталінським, орлиним
Мудрий вождь усіх веде.

Як організатор соціалістичної перебудови країни :

Нам скорились темні води,
В ноги нам лягли поля,
Розспівалися заводи,
Оновляється земля.

Сталін веде нове суспільство у простори майбутнього, веде мужньо, впевнено, орлиним льотом, веде до радості, щастя ; веде маси, запалюючи їх своїм мудрим словом. Тому повніться земля гордими піснями, співом Сталіну :

Хай шумить земля піснями
В цей крилатий, гордий час ...
Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас.

Автор правильно відтворює уявлення народних мас про Сталіна, наспівує поезію народною вірою, любов'ю до нього.

Відповідно до піднесено - урочистого змісту добираються образні деталі : символ — ширококрилий незламний орел ; метафора — сонце променем в очах ; епітети — крилатий, гордий час, пурпурові вогні тощо.

Ритміка пісні, строфічна будова — прості, милозвучні й урочисті. «Пісня про Сталіна» стала народною; окремі її рядки стали крилатими словами, як от: «Слово Сталіна між нами, воля Сталіна між нас»; певні місця повторюються в народних піснях, напр., «Хай шумить земля піснями».

Але було б зовсім невірно відносити успіх і популярність «Пісні про Сталіна» лише на рахунок її абсолютної простоти і фольклорності. В ній є ряд елементів народної пісні, ряд образів і стилістичних деталей — вони вдало створюють відповідний колорит. Проте їх не так і багато. Такий вступний символічний образ орла-сизокрильця і окремі епітети, наприклад крила широкі, гори високі. Оце і все. Решта має значно складнішу будову і стилістику, ніж фольклорна пісня, є твором дозрілого, культурного поета, що ніколи не був ані примітивістом, ані стилізатором. Навіть розмір пісні — чотирьохстоповий хорей — мало прийнятий у фольклорній традиції. Рильський старанно добирає образно-словесні засоби, здебільшого певних, локальних семантичних асоціацій. Так, в першій строфі дано символ орла-сизокрила, далі автор вживає ряд епітетів, що знову повертають до цього першого образу, тримають увагу біля нього, нагадують про нього знов і знов.

Льотом сонячним, орлиним
Вождь показує нам шлях ...

Далі:

Хай шумить земля піснями
В цей крилатий гордий час ...

Або:

На вершини всі ми лине́м

Крім образів льоту автор вживає ряд тропів, що викликають асоціації світла, сонця:

На вершини всі ми лине́м,
Сонце променем в очах ...
Льотом сонячним, орлиним ...

Або далі:

Пурпуровими огнями
Нам новий сіяє час ...

Затримання емоціональної уваги навколо певних мотивів автор досягає також повтореннями — чисто рефренового типу, чи то вар'юючи окремі вірші: дословно, як рефрен, повторено афоризм — лейтмотив твору:

Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас.

Вірші:

Льотом сонячним, орлиним
Вождь показує нам шлях ...

Повторено так:

Льотом Сталінським, орлиним
Мудрий вождь усіх веде

Обидва прийоми — повторень і локалізації тропів — створюють авторській можливість давати лейтмотиви, акцентувати; хоча ці прийоми і зустрічаються в народній пісні, але та форма застосування, що є у Рильського, оригінальна, відмінна від фольклорної.

Поет у своїй пісні значно більш винаходить, творить ніж запозичає, чи тим паче переносить. Епітети у нього свіжі, оригінальні, часто дуже

віддалених асоціацій: льот сонячний, час гордий, води темні і т. д. Поет підтримує загальний урочистий тон твору добором розгорнутих метафор, що виростають в алегорії. Наприклад:

На вершини всі ми лине́м,
Сонце променем в очах ...

Або:

В ноги нам лягла земля ...

Складна і різноманітна творча робота над художнім словом у Рильського, проте оформлена у прості, афористичні, стислі фрази, що особливо надає пісні певного фольклорно-пісенного кольориту. Синтаксична будова така проста, фігури такі прості, що навіть складніші словесні образи не затруднюють сприймання. Крім того вся пісня не має жодного періоду, не має фрази, більшої ніж на вісім слів.

Синтаксична простота доповнена приступністю і популярністю словника.

Так Рильський спромігся знайти поєднання складної образності з приступністю викладу, створивши цікаву форму, своєрідний стиль сучасної глибоко-змістовної пісні, в якій поєднані серйозний зміст, творча складна художність з приступною, простою формою викладу. Зрозуміло, що саме подібний стиль найбільш відповідає і темі і об'єкту творення — глибоко і просто, строго й урочисто близько до народної форми, але на високому культурному рівні.

Яскравий образ великого вождя подає в своїй поезії «Людина стоїть в зореносім Кремлі...» М. Бажан. Він знаходить цілком свіже сприймання образу, нові свіжі думки, по своєму, по-бажанівськи їх висловлює.

Як і все у Бажана — поезія повна задуму, філософічна, широка змістом й трохи розсудочна. Такий стиль його лірики. Твір розпочато з строгого, графічного портрета, степленого згадкою про популярність Сталінської поезії:

Людина стоїть в зореносім Кремлі,
Людина у сірій військовій шинелі.
Ця постать знайома — у кожній оселі
І в кожній хатині на нашій землі.

Образ сталінського портрета далі набирає все ширшого розуміння. Автор знаходить слова особливого об'єму, які передають народну уяву про портрет вождя:

Цей профіль людини, вчekanений в час
І в простір, і в серце великих народів.

Три поняття дає поет підряд — час, простір, серце. Вони й передають своїм рядом і послідовністю значимість сталінової популярності. Це людина, яка вросла не тільки в час і простір, а вросла в серце народів.

Половина поезії — дві строфи відведено портрету, але автор створив особливий портрет: без зайвих деталей і подробиць, портрет — прапор, портрет вождя. Проте Бажан не обмежується цим до певної міри статичним матеріалом, він бере об'єкт глибше, з середини, даючи образ Сталіна як приклад для діла і мислі радянської людини.

Ім'ям його жити й змагатись, як муж,
І геть половини, і треті, і чверті!
Вітчизні віддати — не вигризки душ,
А всю повноцінність життя або смерті.

Оця остання строфа є ідейним зерном поезії, тою свіжою, повчальною думкою, що її має сказати автор читачеві. Вона і викладена як філософічний афоризм на тему про відданість справі батьківщини, викладена явно дидактично, у формі риторичного звертання. Проти всякої двоїстості, сумніву, вагання і обумовленості — сталінська монолітність і сконцентрованість. Автор знаходить трохи архаїчне, але величне й урочисте слово для визначення подібних якостей в людині: жити й змагатись, як муж; бути мужем, повноцінною людиною, відданим батьківщині, цільним і послідовним; бути подібним до Сталіна вчить поезія Бажана.

Ми вже відзначили ширину образної логіки Бажана. Багато допомагає їй стилістика і мова поезії. Автор ніколи не обмежується одним визначенням, поодиноким тропом, вони завжди ідуть шерогою, рядом, чим далі розгортаючи поняття і уяву. Улюблений прийом автора — перерахування подвійні чи потрійні, їх дуже багато в творі. Ось пояснення значення портрета вождя: він вчekanений в час, і в простір, і в серце великих народів. Перші два слова — час і простір — дають розмах уяві, глибину і широчину, третє — степлює розсудочність перших двох. Або трохи далі три епітети: «Він з нами, він поруч, великий товариш, і вождь і найближчий улюблений друг». Знову після двох більш широких уяв — ближча і тепліша уява про улюбленого друга.

Поезії типу тількищо розглянутої трудно назвати ліричними в прямому розумінні слова, надто вони загальні у розуміннях, у висновках. Це філософська лірика, де кожне побудження серця є результат виваженої мислі. Але у філософській ліриці, як і в аналізованій поезії, є своя своєрідна емоційність, що виступає в самих розуміннях, у загальному тонусі твору. В поезії Бажана вона відчутна у тій теплоті, що з нею автор думає про Сталіна, у тих теплих словах, що йому проказує.

Відповідно до жанру автор добирає лексику, полюбуючи слово, сповнене значення, часто трохи важкувате ефонічно: зореносний Кремль, профіль, вчekanений в час, повноцінність життя і т. п.

Характерно для Бажана уникання повторень, свіжість уяви, художньої лексики, живий творчий мистецький підхід до теми.

В підході до теми, в жанрі, в манері — всюди відчувається Бажан, поет своєрідного, оригінального стилю, що його пізнаєш одразу, після першого рядка. Це і є проява справжнього мистецтва, що лишається неповторимим і оригінальним при будь якій розповсюдженості обраного мотиву.

У багатьох радянських поетів образів Сталіна присвячена не окрема річ, а ряд творів, ціла група, чи цикл. Зразком такої посиленої роботи над темою може служити розділ «Вождем» в новій збірці поезій В. Сосюри «Люблю»¹. Розділ є справжнім циклом поезій однотипного змісту, жанру — це політична лірика про любов поета до великих вождів народу — Леніна і Сталіна. Розділ «Вождем» є, разом з тим, невідривною часткою цілої збірки, вдало об'єднаної програмовою назвою. Не розглядаючи книги в цілому, мусимо проте відзначити, що її вихід — виняткове явище в літературі останніх літ. Коли попередня книга Сосюри «Нові поезії» (1937 р.) ще не переконала найбільш послідовних скептиків у тому, що Сосюра зовсім «не видохся», то збірка «Люблю» навіть їх переконає. Це повнокровна, щира лірика, яка дає

¹ Сосюра. «Люблю», поезії, Держлітвидав, К., 1939.

ним знову поета схвильованих, інтимних переживань, незмінно глибоких, простих і дохідливих. Зрозуміло, що у великій книзі поезій (біля 200 сторінок) не все рівне, але позитивний висновок в оцінці напрошується сам собою — Сосюра знову виступає на всю силу свого видатного таланту.

Ключем до розуміння книги, її наскрізного пафосу, характеру ліризму може служити поезія «Ти спиш».

Ти спиш. А я заснуть не можу,
Знайти все хочу слів таких,
Щоб розцвіла любов, як рожа
В вітрах пахучих степових.

Щоб у словах моїх перлинно,
Як наше сонячне життя,
Цвіла любов до батьківщини
І до безсмертного вождя.

Щоб передав мій спів натхненний
Твоїх очей земну блакить.
І щоб сказали після мене:
„Да! Цей поет умів любити“.

Поруч інших, частково навіть інтимних мотивів, виступають два головних мотиви любові радянського поета, поданих в циклах «Батьківщина» і особливо «Вождем». Поет знає що любити, має це почуття, хоче знайти містечкий вияв почуття. Що ж знаходить?

Розпочинається розділ ліричною трилогією «Ленін». В м'яких, часто ніжних тонах автор змальовує пам'ять про Леніна, як вона збереглась в серці радянської людини.

Чи спів, чи крок маніфестацій,
Чи гул моторів з висоти
У шумі теплому акацій,—
Завжди, завжди між нами ти.

А з іменем Леніна, його справою, його завітами найміцніше злите ім'я Сталіна.

Злилось, натхнення і крилате,
Як поклик огнений в боях,
З ім'ям соратника і брата
Твоє ім'я.

Цікавий в цій трилогії характер настрою, характер образів. Про Леніна і про його найближчого соратника — Сталіна поет згадує з м'якою ніжністю, намагаючись дати відчуття серця, теплі уяви і співставлення. Улюблений прийом Сосюри в цих речах — порівняння. От їх типовий зразок:

Як з денним променем колосся,
Як з ніжним зором зір огонь,
Твоє ім'я ясне злилося
З ім'ям соратника твого.

Порівнення беруться здебільшого пейзажні, але особливого ніжно-любовного змісту, часто майже символічного значення; це картина вишневої квіти, голубої далі, теплому шуму акацій, золотого проміння сонця тощо. Рідко — це згадки про поклик огнений в боях, про озброєну юнь огнеоку. Поетські образи, їх прим'якшена спогадна настрійність співзвучна настроям і від-

чуванням автора в цілому. Хотілося б застерегти лише їх певну одноманітність, надто часте вживання.

Найсильніші вірші розділу — це, безперечно, ліричні восьмивіршові мініатюри «Спіє жито» і «Птиці». Автор у книзі взагалі культивує (на нашу думку дуже вдало культивує) цю форму — ліричні мініатюри. Він її використовує і для змалювання образу Сталіна. Перша мініатюра — «Спіє жито» складається з двох паралельно розроблених мотивів, двох строф. В свою чергу кожна строфа починається одним і тим же пейзажним віршем фольклорного походження, а закінчуються строфи звертанням до батьківщини, до великого Сталіна. Після спокійного, затриманого ритмічно пейзажного вступу, з уривчастими короткими фразами, — іде сповнене сердечного пориву звертання, таке шире і переконливе.

Спіє жито, б'ють копита,
Деся музика грає.
Як тебе та не любити,
Краю, мій ти краю!

Спіє жито, б'ють копита,
Деся вітальні крики.
Як тебе та не любити,
Сталін наш великий!

Друга поезія — «Птиці» вже суцільна за мотивом, дає не тільки чисто внутрішнє переживання, а й певну картину: по небу летять вітчизняні сталіні птиці, вимальовуючи безсмертне ім'я. Образ літаків, об'єднаних у льоті літерами великого імені, взятий з самого життя, відомий давно до поезії. Автор зумів його описати художнім словом, і вийшла цікава художня річ.

Серед інших творчих удач Сосюри хочеться підкреслити ще одну — вміння використання радянського фольклору. Тут не місце спеціально відзначати пісенність Сосюриного вірша, фольклорність його стилістики, лексики, важко в даному контексті інше: автор сміливо і впевнено користується мотивами і образами, народженими в народі в нашу добу. Серед величезної кількості фольклору про Сталіна він добирає найбільш свіжі і довершені образи, сміло переносить до власного художнього арсеналу.

У Сосюри:

І тепер воно з нами, як далі,
Що цвітуть прапорами кругом,
І тепер воно з нами, бо Сталін
Нас веде Ільїчевим шляхом.

У народній пісні:

В нас знамена в'ються ввись,
Прикрашають далі.
Гей, хороше ж нам життя
Дав товариш Сталін.

Образ червоних прапорів, що прикрашають далі, змістовний, свіжий, святокової асоціації, близький уяві сучасного читача — він Сосюрою і використаний із фольклору; поруч він скористався також і римою, доречі надзвичайно поширеною в радянському фольклорі.

Ще більш виразно фольклорні прикорми відчуються в поезії «Над

стами днів акорди»... Загальна пісенна структура твору, рефрени, мелодика і ритм, навіть окремі слова, рими нагадують фольклорні пісні і частушки про Сталіна. Серед інших творів розділу — цей один із найвдаліших.

Збірка «Люблю» більш ніж наполовину написана в грудні 1938 року; про це свідчать дати поезій. Нас радує факт такої продуктивності, такої поетичної збудженості поета. Грудень 1938 року — це одна із кращих дат творчої біографії Сосюри. Жаль тільки, що автор не критично поставився до відбору творів, а в книзі є деякі речі просто не гідні бути в ній.

Ми розглянули твори чотирьох письменників на одну і ту ж тему. Більш різно можна помітити спільність мотивів, настрою, пафосу — це твори про любов до вождя, образи оспівування, урочисті й піднесені. Але кожен із поетів має сам що сказати на цю тему, має певну думку для вияву свого почуття. Так, Бажан говорить про Сталіна, як про приклад цільності, монолітності; Тичина в його образі бачить світло радості нашої країни; Рильський — титанічне устремління вперед і т. д. Кожен поет творить нові уяви і розуміння ролі товариша Сталіна, кожен знаходить своє.

Всі розглянені поезії однотипні за своїм жанром — жанром політичної лірики. Але в залежності від творчої індивідуальності жанр набирає своєрідного колориту у кожного творця: ніжний і м'який до замріяності тон у Сосюри, філософічно-задумливий у Бажана, урочисто-схвилюваний, орнаментальний по-східному у Тичини і т. д. Отже — тема дала і натхнення і можливості виявити своє творче лице. Про цих поетів, про розглянуті їх твори можна сказати словами В. В. Маяковського — це поети і твори — хороші і різні.

Ми розглянули значну кількість художньо довершених поезій, присвячених товаришу Сталіну. Вони створені в народі, митцями з народу, вони творились кращими фахівцями слова Радянської України — її орденоносними поетами. Велика і велична тема натхнула творців, вони спромоглися проспівати щирі й глибокі пісні; ці пісні ввійшли в народ як рідне, близьке, любиме мистецтво. Даючи цю високу оцінку загалом, ми хотіли б, разом з тим, висловити кілька критичних зауважень також більш загального характеру.

Майже всі проаналізовані речі, як і все написане про товариша Сталіна, розробляють одну тему: вияв народної любові до вождя. Автор часто виявляє цю любов від імені народу, інколи проголошує від свого імені — суть лишається незмінною. Воно й зрозуміло — любов має до свого геніального вождя живе, буває в народі, вона підказала тему, дала поетам почуття, пафос, а часто й художнє слово, поетичний матеріал. І тут було проведено велику і корисну роботу. Але хотілося б щоб письменники України зробили більше і краще. Адже товариш Сталін — це дія, грандіозне життя, сповнене боротьби, волі до перемоги, життя, що є величним рухом і величним результатом. Для відтворення такого образу потрібен епос, монументальний і розлогий, справжній епос, гідний епохи. Такий епос, який жив би сотні років, тисячоліття, як величний художній документ епохи. Товариша Сталіна хочеться бачити на сцені, в кінофільмах, читати про нього в епопеях, ще раз пережити дороге життя, таке сучасне, таке повчальне для сучасності. Історичний жанр, художній образ історичної особи ніколи ще не давав такої маси фактів, такого розмаху діла, як дають життя і діла вождя народів. Адже тут зовсім інші, нечувані масштаби, об'єм.

Це бажання хочеться підкріпити двома посиланнями. Перше: форма такої епопеї в радянській літературі; ми маємо на оці поеми Маяковського — «Владимир Ильич Ленин» і «Хорошо». Форма епопеї Маяковського дає простір для епічного опису подій впродовж довгого часу, подій великого соціального значення, вона «колективістична»; але вона дає можливість для творення портрета, творення реалістичного типу героя; вона дає простір для ліричного таланту, для ліричних відступів і особистих виявів чуття. По-друге: хотілося б згадати розробку образу товариша Сталіна групою грузинських художників, його розробку в драматургії, в кіно, в скульптурі тощо. Підкреслимо — всі ці речі тяжать до епічності, монументальності, сюжетності, таке мистецьке завдання, підказуване самою темою.

В одному місці статті ми назвали твори про Сталіна першими сторінками народної книги пісні пісень. З любов'ю і насолодою прочитавши деякі з цих сторінок, ми висловили ряд уваг позитивного і критичного змісту. Хочеться кінчити останньою увагою, посилаючись на один із головніших сталінських принципів: не самозакохуватись, не заспокоюватись, не обмежуватись на досягнутому. Мільйони радянських читачів ждуть нових сторінок книги пісні пісень, особливо ждуть творів монументальних, епічних.

Андрій Клоччя

ОБРАЗ СТАЛІНА В РАДЯНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

«Грандиозная задача — воссоздать облик человека, так неразрывно сли- того с работой мирового значения, образ политического бойца, сквозь кото- рый видны миры и эпохи» (Анри Барбюс — «Сталин»).

Грандіозне завдання, почесне і велике, відповідальне і прекрасне, поста- вила історія перед «інженерами людських душ» країни перемігшого соціалізму, що під проводом партії Леніна — Сталіна впевнено буде комуністичне су- спільство.

Відбити могутню правду життя, і навіки, на сторінках своїх книг, пере- дати нащадкам образи найлюдяніших із людей, титанів революційної мислі, борців за щастя народів світу, великих народних вождів Леніна і Сталіна — тема, що священним вогнем запалює творчу мисль письменників Радянського Союзу.

Підхід до цієї теми знаменує собою новий ідейно-художній зліт всієї радянської літератури. Кращі письменники радянської літератури народів СРСР щільно підійшли до проблеми художнього відтворення в своїх романах і повістях образу великого вождя Йосифа Віссаріоновича Сталіна.

Карл Маркс і Фрідріх Енгельс в 1848 році писали: «Было бы весьма желательно, чтобы люди, стоявшие во главе партии движения,— до револю- ции ли, в тайных обществах или печати, после нее ли в качестве официаль- ных лиц,— были, наконец, изображены суровыми рембрантовскими красками во всей своей жизненной яркости».

В романах і повістях радянської літератури,— «Бруски» Ф. Панферова, «На востоке» П. Павленка, «Пархоменко» В. Иванова, «Пархоменко» П. Панча, «Хлеб» О. Толстого,— вже зроблено перші спроби на шляху творчого худож- нього здійснення цієї вимоги К. Маркса і Ф. Енгельса про зображення вождів революції у всій їх життєвій яскравості.

Покищо найповніше відбито в художній прозі образ генія людства товариша Сталіна, його історичну роль, саме в епоху, коли партія «підняла народ на вітчизняну війну проти навали військ іноземної інтервенції, проти заколотів повалених революцією експлуататорських класів» («Історія ВКП(б)», ст. 215).

Відтворення в художньому творі героїчної боротьби за Царицин в 1918 ро- ці — тема твору О. Толстого «Хлеб».

Художньо відбити героїчні події того часу, вкритого невмирущою сла- вою, це значить художньо відтворити образ народного комісара Й. В. Сталіна.

Сталін перший вказав на Царицин, як на ланку, за яку треба вхопитися, щоб витягти в той історичний період весь ланцюг, себто забезпечити перемогу революції. Сталін був душею оборони Царицина, нині Сталінграда. Сталін був організатором героїчної боротьби і славної перемоги Червоного Вердена.

Змєт. «Товариш Сталін розвиває колосальну енергію і за найкоротший час надзвичайного уповноваженого у продовольчих справах перетворюється у фактичного керівника всіх червоних сил Царицинського фронту... Кипуча натура товариша Сталіна, його енергія і воля зробили те, що здавалось ще вчора неможливим...

Це були дні величезного напруження. Треба було бачити товариша Сталіна в цей час. Як завжди, спокійний, заглиблений в свої думки, він був квалісно цілими добами не спав, розподіляючи свою найінтенсивнішу роботу між бойовими позиціями і штабом армії... Він був проиятий однією свідомістю, одним - одною думкою — перемогти, розбити ворога, щоб то не стало. І оця незламна воля Сталіна передавалась усім його найближчим соратникам, і не вважаючи на майже безвихідне становище, ніхто не сумнівався в перемозі.

І ми перемогли. Розгромлений ворог був відкинутий далеко до Дону».
(К. Ворошилов — «Сталін і Червона Армія»).

В повісті «Хлеб» О. Толстому пощастило не тільки високо-художньо, правдиво показати вітчизняну війну, революційну війну, війну за право будувати соціалізм, але й відбити те основне, що несла ця війна: народність її, людяність, глибоку гуманність майбутнього ладу.

О. Толстой відтворив в образах Леніна — Сталіна основне: він змалював вождів нашої великої Жовтневої революції, як виразників волі і розуму народу.

97 { Повість починається боротьбою Леніна і Сталіна проти «лівих комуністів», — цих, як потім виявилось, заклятих ворогів народу. З великим художнім тактом О. Толстой в повісті відтворює дружбу і єдність великих розумів людства — Леніна і Сталіна. І як основну, типову рису народного вождя О. Толстой показує віру в творчі, революційні сили народу, незламну Сталінську віру в перемогу.

Час важкий. На молоду республіку Рад, через державну зраду ворогів народу, наступають німці. Вони взяли Псков і підходять до Петрограда.

«В минути передышки Владимир Ильич, навалясь локтями на кипы бумаг на столе, глядел в упор в глаза Сталину:

— Успеем? Немецкие драгуны могут уже завтра утром быть у Нарвских ворот.

Сталин отвечал тем же ровным, негромким, спокойным голосом, каким вел все разговоры.

— Я полагаю — успеем. Роздано винтовок и пулеметов... — Он прочел справку, — немецкое командование уже осведомлено о настроении рабочих... Шпионов достаточно... С незначительными силами немцы вряд ли решатся лезть сейчас в Петроград.

І революційний народ, керований Леніним і Сталіним, відбив навалу інтервентів. О. Толстой лаконічно, з великим художнім тактом відтворює пафос цієї і подібних їй розмов Володимира Ільича зі Сталіним. І в цих скупих рядках виростають типові риси народного вождя, друга і соратника великого

Леніна. Яскраво О. Толстой в «Хлебе» розповів про геніальне уміння Сталіна вибирати основний центр боротьби.

«Сталін говорив вполголоса :

— Все наше внимание должно быть устремлено на Царицын. Оборонять его можно,— там тридцать пять, сорок тысяч рабочих, а в округе — богатейшие запасы хлеба. За Царицын нужно драться.

Владимир Ильич нашел, что ему было нужно, быстро облокотился, положив ладонь на лоб, пробежал глазами исписанный листочек.

— «Крестовый поход» за хлебом нужно возглавить,— сказал он.— Ошиб-
ка, что этого не было сделано раньше. Прекрасно! Прекрасно! — Он отки-
нулся в кресле, и лицо его стало оживленным, лукавым.— Определяется
центр борьбы — Царицын. Прекрасно! И вот тут мы и победим.

Сталин усмехнулся под усами. Со сдержанным восхищением он глядел на этого человека — величайшего оптимиста истории, провидящего в самые тяжелые минуты трудностей то новое, рождаемое этими трудностями, что можно взять как оружие — для борьбы и победы...» Ця характеристика Леніна, устами Сталіна, як «величайшего оптимиста истории», цілком і повною мірою визначає і образ Сталіна. Оптимізм виростає з знання революційної теорії, з глибокого наукового пізнання рушійних сил історії, з знання справжніх потреб і життя народу, з віри в його (народу) сили, з любові до нього.

Тому людина в центрі уваги Сталіна. О. Толстой в своїй повісті, в розмові між Сталіним і Носовичем, замаскованим ворогом батьківщини і революції, показує віру вождя в те, що саме під вогнем ворогів народ зрозуміє велику правду більшовизму і перебудує свою психіку. Себто, із малосвідомих бійців стануть свідомими бійцями за справу Леніна — Сталіна. Носович зводить все до техніки: «Вопрос решается перевесом огневых точек на фронте».

«— А не объясните вы наш неуспех недостаточной политической подготовкой? — спросил Сталин.— За огневой точкой сидит человек. Сколько ни будь у полководца огневых точек, если его солдаты не подготовлены правильной агитацией,— он ничего не сможет сделать против революционно воодушевленных бойцов — даже с гораздо меньшим количеством огневых точек».

Носович вилляе, він хоче довести, що політична підготовка під вогнем ворога — марна справа.

«У Сталина снова побежали морщины от век на виски, он отвернулся от Носовича, чтобы выколотить трубку, и — как бы мимоходом :

— Где и перестраивать психику, как не под огнем неприятеля,— там то и перестраивать...»

Письменник яскраво показує, як воля, геній Сталіна перебудували психіку бійців, згуртували навколо партії, не зважаючи на всіляке шкідництво внутрішніх ворогів, привели до перемоги.

Стримано, але за цією стриманістю читач відчуває теплий ліризм, глибоку любов автора до своїх образів. О. Толстой описує особисту мужність товариша Сталіна, який під ворожим обстрілом, на розвідці, озброєний налічкою, спокійний, як завжди.

«Ворошилов снял с плеча карабин. И они, обогнув станцию, пошли, держась в стороне от полотна. Пулям здесь достать их было трудно, все же не одна пуля просвистела над головой. Сталин шел все так же спокойно,

постукивая палочкой. Ворошилов с тревогой поглядывал то на него, то в сторону далекого кургана. Вдруг там, над гребнем, взвился желтый дымок, прошипел снаряд, раскатился орудийный выстрел.

— Идиоты — крикнул Ворошилов. — Из орудия — по отдельным точкам, — идиоты !..

Они шли, не ускоряя шага. Через минуту снаряд поднял вихрь земли. Выемка, где стоял невидимый отсюда бронепоезд, была еще далеко. Следующий снаряд разорвался впереди них.

О. Толстой розкриває в своїй повісті «Хлеб» одну з чудових рис генія Сталіна. Його любов до природи, віру в сили людини, уміння геніально, науково передбачати майбутнє.

«Сталин следил, как один из коршунов — совсем близко от них, так что слышен был свист его твердо раскинутых крыльев, — пронесся к земле и почти задел суслика, стояния торчавшего у своей норы на невысоком кургане — древней могиле какого-нибудь гунна-наездника. Суслик успел, вильнув кисточкой хвоста, нырнуть под землю. Коршун важно, будто ему совсем и не хотелось мяса, взмыл по горячему току воздуха.

Сталин рассмеялся, похлопывая себя палочкой по голенищу.

— Когда-нибудь научимся строить такие самолеты, — сказал он. — Совершенный полет, совершенное владение силами. А люди могут летать лучше, если освободить их силы... Мы будем летать лучше.

І в цьому ж епізоді О. Толстой, в розмові Сталіна з Ворошиловим показує читачеві, як геніальний вождь народу, ніби мимохідь, на початку громадянської війни, викладає основи більшовицької стратегії і тактики, що привела пролетаріат до блискучих перемог в його збройній боротьбі з світовим капіталом.

«Сталин сказал:

— Когда мы переформируем армию и призовем семь возрастов, то и тогда противник численно будет сильнее нас. Мы должны создать новую тактику. Наши дивизии не должны быть громоздкими, но гибкими и подвижными, усиленно снабженными пулеметами и артиллерией.

Конница — будущее этой войны. Пехотные дивизии нужно укомплектовать крупными конными частями, которые могли бы развивать самостоятельные операции. Мы должны иметь перевес в технике — создать фронтовую завесу из бронепоездов и бронемашин. Нам нужен воздушный флот. Мы должны создать воздушный флот...»

Кожен громадянин Радянського Союзу, бачачи сьогоденні технічні оснащення Червоної Армії, яке дала армії Соціалізму Країна Рад в наслідок здійснення великого Сталінського плану, успішного виконання двох Сталінських п'ятирічок, бачить, як геніальні думи Вождя перетворені волею партії Леніна — Сталіна в реальну дійсність.

— Оборона Царицина — така тема, до якої раз-у-раз будуть повертатися наші радянські письменники. І щоразу, в залежності від творчої індивідуальності письменника, вони будуть знаходити нові й нові сторони цієї героїчної епопеї, і відіб'ють їх в нових художніх творах. І щоразу в центрі творчої уваги кожного письменника, що візьметься за цю тему, буде образ великого Сталіна.

В романі В. Іванова «Пархоменко», в главах, де письменник описує обо-

рону Царицина, той же фактичний, життєвий матеріал, що і в повісті О. Толстого «Хлеб». І не зважаючи на це, читач, що прочитав «Хлеб» Толстого, з захопленням читає ці сторінки. В. Іванов по-своєму прочитав ці золоті сторінки історії народів великого, могутнього СРСР.

В центрі роману образ народного героя, виплеканого і вихованого партією Леніна — Сталіна, особисто Сталіним, — легендарного Пархоменка. І образ вождя у В. Іванова при тотожній ідейній настанові з О. Толстим розкрито з інших сторін, висвітлено інші епізоди благотворної, багатогранної діяльності.

В. Іванов віру Сталіна в необмежені революційні творчі можливості народу підкреслює саме художнім відтворенням кристальної більшовицької правдивості. Яка б не суворя була більшовицька правда, проте вона повинна відкривати очі народу. Казати про все чесно і відверто. І в ній (правді) треба шукати зерна майбутньої перемоги. І ця правда, яка б не гірка вона була, буде зрозуміла народу, бо це його, народна, правда.

І не лише у взаєминах з масами, в політиці, але і в особистих стосунках: чесна, суворя, але прекрасна як життя, більшовицька правдивість.

Особливо яскраво ця риса характеру народного вождя виписана В. Івановим в показі взаємин Сталіна з Пархоменком, коли цей останній, як представник української армії Ворошилова, що пробивається до Царицина, зустрівся з Сталіним у Царицині. Сталін дає, щоб ознайомити Пархоменка з станом Радянської Республіки, читати центральні та місцеві газети. В них писалося: «что Москва, Питер на военном положении, и что рабочие там получают одну шестнадцатую фунта хлеба, да и то со жмыхами ... В другой газете предлагается в целях наиболее успешной заготовки лаптей для нужд Красной Армии, освободить от мобилизации кустарей - лапотников».

І Сталін питає Пархоменка:

«Все прочли?»

— Все читал, — ответил Пархоменко.

— Я велю газеты отобрать, — сказал Сталин. — По сотне экземпляров провезете?

— Провезу, — ответил Пархоменко.

— И царицынские газеты?

— Слушаюсь, — сказал Пархоменко.

Сталин пристально взглянул на него:

— А не боитесь?

Он указал на сердце:

— Здесь в порядке?

Он сел верхом на стул. Пархоменко сел напротив.

— Хватит ли у вас смелости раздать украинским бойцам правду? Бойцы думают сапоги получить, а газеты им предлагают лапти.

— Мы идем босиком.

— Посланы вы, товарищ Пархоменко, а это значит, вы знаете массы, с которыми идете, не правда ли? И зная народ, вы утверждаете, что покажете ему все эти газеты, иначе говоря, покажете ему всю правду?

— Покажу.

— Значит, українці доверяють більшовикам, не испугаются трудностей, не убегут, не сдадутся немцам и казакам?

— Не испугаются.

— Очень хорошо». (Частина друга, глава восьма).

І не тільки правду політичну говорить Вождь і вимагає щоб всі говорили правду, але й правду про особисте, гірку, про те, що в Самарі, куди евакуйована родина Пархоменка, владу захопили білогвардійські заколотники, підтримані чехо-словаками. Сказавши у вічі Пархоменкові гірку правду, Сталін пропонує йому написати рідніні листа, бо є можливість цей лист переправити у Самару. Цією, ніби художньою деталлю, В. Іванов розкриває благородне сталінське піклування за людей, за бійців, відданих справі партії, революції, батьківську ніжність великого народного вождя.

В образі червоного командира, козака Ламичева, В. Іванов відбиває типові риси непереможності сталінської логіки, уміння поставити все на службу революції. Ламичев в боях здобув батарею. Це його гордість. Він не може з нею розстатися. «Он (Ламичев.— А. К.) не понимал, как его зять мог допустить мысль, что батарея когда-либо могла бы быть отделена от Ламичевской части». Сталін викликає Ламичева на розмову.

«Из кабинета выскочил Ламичев. Притворив за собой тщательно дверь, багровый и радостный, он схватил Пархоменко за руки и повел его в конец коридора, где у двери стоял бак с кипяченой водой.

— Забрал! Все, друже, забрал! Все орудия мои и всю прислугу при них.— Он налил в кружку воды, выпил ее и сказал: — Прощаюсь, друг Лавруша, со своей батареей!..

Пархоменко с удивлением смотрел на него и думал, какая же это сила заставила этого человека отдать в такой срок и, главное, с таким удовольствием свою любимую батарею».

Ця сила — вождь народу. Вождь революції.

В. Іванов описує, як народ любить, як він безмежно відданий своєму вождеві. Сама звістка про те, що Сталін в Царицині, надихує вірою в перемогу бійців армії Ворошилова. Вони упевнені в своїй справі, бо Сталін — це перемога.

Ім'я Сталіна, як ім'я Леніна, символ непереможної ходи революції, символ побідоносної боротьби. І це ім'я — Сталін, запалює ентузіазмом, підносить бійців. В. Іванов яскраво відбив безмежну відданість народу справі партії Леніна — Сталіна, безмежну відданість і палку любов народу до своїх вождів. Ім'я Сталіна знімає бурхливу хвилю піднесення настрою мас, підносить працю.

«Во мгле доносился откуда-то голос.

— Сталина, значит, видал?

— Много раз! — крикнул Пархоменко.

— Ну и как?

— Очень хорошо, — ответил Пархоменко.

— Я же говорил: хорошо, раз там Сталин! — кричал Ворошилов, и так кидал тут землю на воду, что даже кони начинали перебирать ногами, как бы спасаясь, что и их закидают. Слышались плески воды, гудели паровозы, словно уже разводящие пары и готовящиеся к переходу моста, дико стучали молоты, готовящие последние скрепы. И Пархоменко слышал:

— А как слышно, товарищ Ленин, наш учитель, здоров?

— Все в порядку.

— Так я же вам, чертям, говорил, что все в порядку,— раздавався голос Ворошилова, и тут грохот опять збільшувався, хоча до того казалося, що кудя йому збільшуватися».

Народ свою любов до Сталіна вкладає в революційні справи. Ім'я Сталіна підносять на здійснення героїчних вчинків. І саме таким героїчним вчинком і була побудова мосту через Дон.

В романі «Пархоменко» В. Іванов стримано, але з великою напруженістю, любов'ю написав епізоди, де описується мужність Сталіна і його соратника, друга Кліма Ворошилова на фронті, в боях, в окопах.

Мужність, героїзм Сталіна і його соратників, це уособлення мужності, героїзму радянського народу. Мужність Сталіна — символ мужності народу.

В романі М. Шолохова «Піднята целина» безпосередньо не бере участь перший колгоспник Країни Рад — товариш Сталін. Проте, присутність цієї людини, що знищила одвічну «владу землі», читач відчуває на кожній сторінці твору. Це тому, що М. Шолохов з великою пристрасію художника-комуніста відбив типову правду життя — значення революційної теорії, геніальність Сталінського передбачення, революційний, організуючий вплив Сталінської мислі на конкретну практику будівництва соціалізму. Як промінь прожектора освітила Сталінська теорія нове, ніде і ніколи в світі небачене життя трудівника-селянина.

Історичне значення статті Сталіна «Головокружение от успехов» відтворено письменником яскраво, з великою емоційною силою.

Сталінська революційна теорія допомагає практику Давидову усвідомити свої політичні помилки, виправляє його, підносить, ставить на ноги.

«Я, наприклад, свої признаю. Против факта не попрешь и выше кое-чего не прыгнешь. Я не только признаю, что мы пересолили, обобществили мелкий скот, телят, но и буду исправлять свои ошибки. Мы черезчур увлеклись процентом коллективизации, хотя в этом и райкомовская вина есть, и слишком мало поработали над фактическим укреплением колхоза».

Міць сталінської теорії, теорії марксизму-ленінізму, її могутній вплив на маси, з переконливою художньою силою змальовано М. Шолоховим в епізоді, де відбито настрої козаків, що, обдурені контрреволюційною демагогією есаула Половцева, збираються повстати проти Радянської влади. Напередодні повстання в станицю дійшла газета «Правда» з статтею товариша Сталіна «Головокружение от успехов». Письменник показує, як вплинула на маси ця історична стаття. Як сталінське слово стає матеріальною силою, як воно вбиває, нищить задуми та ідеї ворогів народу. Козаки були вже дали згоду Половцеву боротися з радянською владою, але прочитавши статтю Сталіна, ось що вони йому відповідають:

«...И старик наш правильно гутарил, что был промеж нас совет, и порешили мы все через эту статью в газете «Правде» не восставать. Разомыслись поврозь наши с вашими стежки-дорожки ...

...Раз сам хозяин стал нам в защиту, то чего же нам на сторону лезть? — И еще один пожилой козак говорил, неспешно поглаживая левой рукой курчавую бородку: — Промажнулись мы, товарищ Половцев ... Видит бог, промажнулись! Непутем мы с вами связались. Ну, да ить сыпток не убыток,

теперича будем ходить без вилюжечков... Нет уж, мы тут с своей властью какнибудь сами помиримся, а сор из куреня нечего тягать...»

«Теория становится материальной силой, как только она овладевает массой» (Карл Маркс і Ф. Енгельс. Избранные произведения, том I, ст. 406). Художнє відтворення впливу теорії, конкретний показ цього процесу допомагає нашим письменникам всебічно висвітлити образ нашого рідного батька — великого Сталіна.

Відбити образ вождя в художньому творі вичерпно і яскраво — значить створити героїчний образ народу в особі його найкращого представника. Реалістично відтворити образі Леніна, Сталіна і їх найближчих учнів, друзів і соратників, це значить показати велич, благородство, красу нового світу, світу щасливого життя країни, перемігшого соціалізму. Типовість характеру вождя, вождя народів, може визначити лише одне, що в ньому яскраво виявлені всі основні риси народного характеру.

Створення такого образу почесне і велике завдання, що стоїть перед художньою літературою.

Ми можемо сказати, що розглянуті нами твори, в першу чергу «Хлеб» О. Толстого, наближаються до розв'язання цього завдання.

Створити народний характер, це значить незабутніми словами змалювати вогнену любов народу до своєї соціалістичної батьківщини, до комунізму. У нових людей нового світу, поняття «комунізм» і «батьківщина» тотожні. В Країні Рад боротися за побудування комуністичного суспільства означає для радянського громадянина боротися за розквіт і щастя батьківщини. Радянський патріот мислить свою батьківщину, як комунізм. І все це уособлюється в одному імені, імені вождя, імені Сталіна.

ІІ. Павленко розкриває цю типову рису радянського народу в своєму романі «На Востоке». Змальовуючи початок майбутньої війни Радянського Союзу з зовнішніми ворогами, письменник яскраво зображує цю благородну рису характеру радянського патріота.

«Толпа кричала и звала: «Сталин! Сталин! Сталин! и это был клич силы и чести, он звучал, как «Вперед!» В минуту народного подъема толпа звала своего вождя — и в два часа ночи он пришел из Кремля в Большой театр, чтобы быть вместе с Москвой...»

Она увидела Сталина, когда он подошел совсем близко.

Его спокойная фигура, в наглухо застегнутой простой шинели, в фуражке с мягким козырьком, была проста до слез. В ней не было ничего лишнего и случайного. Лицо Сталина было строго. Он шел, торопясь, и часто оборачиваясь к окружающим его членам Политбюро и правительства, что - то им говорил и показывал рукой на людские толпы.

И в это время заговорил Сталин. Слова его вошли в пограничный бой, мешаясь с огнем и грохотом снарядов, будя еще непроснувшиеся колхозы на севере и заставляя плакать от радости мужества дехкан в оазисах на Аму-Дарье.

Голос Сталина был в самом пекле боя. Радиорупор у разбитой снарядами хаты Василя Лузы, простреленный пулями, сражался долго. Сталин говорил с бойцами в подземных казематах — с летчиками в вышине. Раненые на перевязочных пунктах приходили в сознание под негромкий и душевный голос

зот. Это был голос нашей родины, простой и ясный, и бесконечно честный, безгранично добрый, отечески-неоторпливый сталинский голос».

З кличем «За батьківщину! За Сталіна!» — билися герої Хасана і Халкін-Гола. Вони творили чудеса героїства! Вони перемогли, бо в бійців Червоної Армії в серці і перед очима був образ великого Сталіна.

З кличем «За батьківщину! За Сталіна!» — рушили полки Червоної Армії через кордон 17 вересня 1939 р. звільняти від лядської кормиги шляхетської Польщі єдинокровних братів Західної України і Західної Білорусі. З ім'ям Сталіна на устах наша славетна, непереможна Червона Армія в бойових діях визвольної війни вкрила свої знамена новою невмирущою славою. Ім'я Сталіна, вождя і друга народів, воодушевляє нашу славетну Червону Армію в визвольній боротьбі з білофінськими бандитами маннергеймами - танерами за щастя і звільнення дружнього фінського народу.

— Сталін — це щастя народів.

Сталін — це батьківщина!

«Сталін — це Ленін сьогодні» ¹.

¹ Анрі Барбюс — «Сталін».

„Великому Сталіну народ квітучої України“

Держлітвидав. Стор. 512. 1939 р.

В. І. Ленін в статті „О национальной гордости великороссов“ говорив про Чернишевського: „... это были слова настоящей любви к родине, любви тоскующей ...“ Передовіші письменники минулого століття та дореволюційного часу ХХ століття з великою тугою говорили про рідний край і висловлювали „тоскующую любовь“ до батьківщини Недаремно В. Г. Короленко в героях творів Л. Н. Толстого вбачав смуток любові. Це герої, за висловом Короленка, — „и щущие правды и, как сам Толстой, тоскующие о душевном строе“... Через усе минуле століття проходять в літературі образи зайвих людей, що носять в собі тугу, розчарованість і любов. З великою журбою і любов'ю ще недавно зображали життя народу в Західній Україні такі письменники, як Стефаник, Черемшина. В історію культури людськості записані кров'ю і слізьми рядки скорботної любові до батьківщини.

Ой зазнали ж ми, зазнали
Чорної наруги!
Никли трави жалощами,
Гнулось древо з туги.

Але на попелі війни
Зросли свободи ярі квіти...
(Заспів до поеми „Наш рідний Сталін“).

Прийшло нове життя у сяєві заграє, і вперше в історії людськості заговорили вільно словами рідної мови народи одинадцяти республік. В нову сторінку історії людськості записані рядки радості і любові. Народ славить перемоги, оспівує ім'я вождя і друга. Ім'я Сталіна звучить велично, як символ великої боротьби і перемоги. Це ім'я співає український народ на вільній землі, що простяглась від бистроводих Черемоша та Сяну і до берегів повільного Дону.

Збірка „Великому Сталіну народ квітучої України“ є величною, героїчною поемою радості і любові до батьківщини. В цій поемі повна гармонія кольорів і звуків. Тут доклали рук народні майстри гобеленів, дбайливо добираючи кольори для дивовижної тканини, на якій райдужними кольорами красуються улюблені портрети; тут шовковими нитками рукою вишивальниці підібрані ніжні тони візерунку і покладені на полотно; тут передані репродукції барельєфів, що вправною рукою скульптора покладені на мармурі, і виграють м'якими переливами тіні і світу; тут вписані рядки полум'яного пристрасного слова радянських поетів, що говорять про радість і любов. Таку величну симфонію фарб, музики і слів створив радянський народ, славлячи ім'я вождя, що стало гаслом прогресу і нестримного руху вперед.

Написана колективом кращих поетів героїчна поема „Наш рідний Сталін“, є твір, що красномовно розповідає про шлях вождя і про історію українського народу. Ім'я вождя та прагнення народу становлять і тематичну і композиційну цілість поеми. З рядків поеми повстає —

... велична,
Незборна, збурена доба.
В ній не печаль і не журба,

А богатырська сила звична,
В ній проти пана лють одвічна
І безнастанна боротьба. (18 ст.).

В цій боротьбі український народ з ім'ям Сталіна створює велику культуру і нищить перепони на шляху до здійснення завітних мрій геніїв люд-

... народу проходить вулицями міст, в цехах заводів і просторами
ланів —

Всміхаючись, назустріч пісні ширій
Виходить вождь із древнього Кремля.

Серед степами України, Обабіч — буйнохвиляні пшениці І в морі золотім, немов плотина — Зеленолистяний гай. Простори ці	Напоєні піснями. Рідне слово Окрилює людей, і вільний труд У розвіті садів, в огнях споруд Встає довкола молодо і ново. (47 — 48 ст.).
---	---

З ім'ям Сталіна зустрічаються брати, знищивши кордон на Збручі, і
пісня нова плине долинами і узгір'ями аж до Сяну і Карпат.

Стають ще вчора гноблені народи
Під сталінські високі прапори. (53 ст.).

Поема про Сталіна, написана колективом авторів, зображає нашу велику епоху боїв і перемог.

Розділ народних пісень про Сталіна в збірці становить прекрасний зразок народної творчості. В простих, ширих і правдивих словах народ оспівує оновлення землі.

Окремі твори радянських письменників у збірці становлять своєрідну багатогранну, високомузичну поезію. Індивідуальні особливості творчості кожного письменника помітні в кожному творі. Це створює багатобарвний фон герічних пісень. Тут виступає мелодійний та мужній Тичина і „піснею дзвенить“, проголошуючи —

Я одержав нагороду.
Слава Сталіну й народу! (229 ст.).

Тут задумливий і пристрасний Микола Бажан, що дзінко і влучно б'є словами, ніби по струнах. Лаконічно, чітко і переконливо звучать рядки:

Як молоді на світі! Сіг райдужний над містом Бринить і в'ється, ніжний метелиці одвій,	Що дзвінко загасає І відсвітом іскристим Встеляє синю землю, Хвилюючись на ній.
---	--

А там прожектор „вдарив в небо“ і місто живе безсмертним життям більшовиків. Це рядки поеми „Безсмертя“.

А от у стислих строфах ширик розмах поета Рильського, що наче на маму і повільно вирізє візерунки на теми, яких вистачить на епохи. В цих різьблених словах читаємо:

Спокійний голо, мужніх цифр колони — І золотої мудрості слова ..	І чує світ — де сталінські закони, Там воля справжня, правда там жива.
---	---

Ці багатозмістовні та музичні вірші ніби завершує „Правдою“ про правду Корнійчук.

Від сторінки до сторінки збірка „Великому Сталіну народ квітучої України“ розповідає про наше велике і безсмертне Сьогодні, про любов і радість. Відряків цієї суцільної поеми віє молодістю, силою і мужністю. Це мужність нашої епохи, мужність вождя.

Народ квітучої України записав в історію культури людськості нові слова радості і любові.

Іван Пільгук.

В.о. редактора П. Ходченко.
Секретар редакції М. Гільов. Техкерівник С. Білокінь.
Коректор І. Галактіонов.

Друкарня ім. М. В. Фрунзе, Харків, пров. Фрунзе, 6. Уповно-
важений Харк. Облліта С-4543. Зам. 935. Тир. 5000. 8 друк. арк.
Облік-авт. 10. Пап. ф. 60×92—52 кг. + пап. арк. В 1 пап.
арк. 61.256 літ. Здано в роботу 10-XII-39 р. Підписано до друку
10-I-40 р.